

ELANUL

Nr. 106
DECEMBRIE
2010

REVISTĂ DE CULTURĂ EDITATĂ DE ASOCIAȚIA CULTURALĂ „ACADEMIA RURALĂ ELANUL”
DIN GIURCANI, COMUNA GĂGEȘTI, JUDEȚUL VASLUI

«Arhivele secrete, secretele arhivelor»

Motto: „Oricine poate fabrica istoria, dar doar un om mare poate să o scrie.” (Oscar Wilde)

„Un istoric care ascunde adevărul, minte. Totuși, deseori, el trebuie să lărgească adevărul de câteva ori; altfel, cititorul nu ar putea să-l vadă.”

(Mark Twain)

Romeo CREȚU

Din câte se pare, nimic nu prezintă concomitent atât permanentizarea în timp a unor adevăruri, cât și cele mai uimitoare răstălmăciri a lor, ca istoria. Grosolana intervenție a unor factori de decizie, gradul de moralitate al autorilor de scrieri istorice, jocul inegal al subiectivității și obiectivității, atracția subtilă a atitudinilor partizane au făcut, uneori, ca aceleași evenimente să fie considerate ori catastrofe, ori explozii de fericire universală. Comandamentele latine „sine ira et studio” (fără mânie sau părtinire) ori „audiatur et altera pars” (să fie ascultată și partea cealaltă) sunt mai mereu ignorate; așa spune că nu i-au călăuzit prea mult nici pe cei care le-au emis. Marii istorici latini, cu ascunse nostalgii republicane, îi prezintă pe împărații romani cel mai adesea drept o galerie de dementi, așa cum istoricii contemporani îi prezintă pe conducătorii unor apuse mari state drept nebuni de legat. În acest labirint al interpretărilor, există o singură certitudine: documentul nud, care a suportat verificarea autenticității. Iar când documentul se referă la evenimente și personalități controversate, deși apropiate în timp, și în plus a fost ascuns în spații interzise, importanța sa crește exponențial. De aceea alocăm, aici și acum, importanță unei cărți în două volume – „**Arhivele secrete, secretele arhivelor**”, semnată de Gheorghe Buzatu și Corneliu Bichineț. Sunt nume recunoscute și respectate (chit că cei doi sunt – acceptați gluma – în viață). Despre cel dintâi am citit că a revoluționat, pe cât (mai) este posibil în România, perceperea adevărilor istorice contemporane, susținându-și până la capăt și cu mare demnitate părerile personale, fără să se teamă că va fi tras de urechi de vreun funcționar de-al tot mai îndepărtatei Uniuni Europene, așa cum sunt înspăimântați atâtia istorici români. S-a manifestat pregnant și în plan social, în zona sa de activism, conlucrând în mod fericit cu Corneliu Bichineț.

- continuare în pagina 17 -

HRANA AJUNULUI DE CRĂCIUN

Dimitrie-Ovidiu BOLDUR

Fără îndoială, studierea diferențelor ar rămâne ne semnificativă dacă nu ar fi precedată de studierea concordanțelor, căci „istoria nu dobândește sens decât prin redundanță mitică, prin rezonanță tradițională”¹. Cu toate acestea, încercarea de a doza ponderea tradițiilor pentru fiecare societate este și rămâne inutilă, întrucât „tradițiile sunt inconștiente sau cel puțin implicite”², atât prin valorizarea schimbărilor din propriul mediu geografic și istoric, cât și prin posibilitatea observării „în cazul altei societăți, tocmai a conservatorismului, care permite identificarea caracteristicilor propriei comunități”³. Indiferent de amplasarea spațială și/sau temporală a comunităților umane, membrii acestora au recurs la diferite practici ritualice care aveau, în subsidiar, tendința de aprofundare a stabilității în habitatul respectiv⁴.

În regiunea Moldovei Centrale (județele Neamț, Iași, Bacău și Vaslui), alimentația rituală, guvernată de simbolistica luminii, specifică sărbătorilor de iarnă, se întrepătrunde cu modalitățile de comunicare cu Divinitatea și cu lumea misterioasă a strămoșilor. Acest tip de alimentație, prin sistemul de bunuri și practici alimentare al căror limbaj simbolic era utilizat în secvențe bine conturate⁵, avea un rol important în modelarea și punerea în valoare atât a relațiilor interfamiliale, cât și a celor cu vecinii.

- continuare în pagina 6 -

Ansamblu de Marin Rotaru.

Noi situri arheologice descoperite pe teritoriul comunelor Vinderei și Zorleni, județul Vaslui*

Laurențiu URSACHI, Marin ROTARU, Cristian ONEL

În arealul județului Vaslui, de-a lungul timpului, au fost identificate mai multe așezări arheologice¹, dovedind o locuire umană din timpuri străvechi.

În perioada 2002-2009 am efectuat mai multe cercetări de suprafață în comunele Vinderei și Zorleni, aria de cuprindere a cercetării periegetice concentrându-se în zone mai puțin valorificate din acest punct de vedere.

La est de satul Docăneasa (com. Vinderei), la aproximativ 400 m de sat, în versanții de pe partea stângă a pârâului Jeravăț, se deschide un organism torențial cunoscut de localnici sub numele de „Valea Șerpilor”. Versanții sunt împăduriți cu diferite specii de foioase, iar la jumătatea versantului din zona de sud se află mai multe izvoare. Pe platoul format în urma alunecării versantului, am pus în evidență **dedițelul** (*Pulsatilla pratensis*; pl.1/1), plantă protejată din fauna României.

Valea a deschis depozite sedimentare alcătuite din nisipuri și argile nisipoase aparținând **Pliocenului superior** și **Cuaternarului** (aproximativ 2 mil. de ani).

În stratul culturii Sântana de Mureș – Černjachov a fost colectat un molar de cal fosil atribuit genului *Hipparion*, ce a fost transportat în perioada respectivă din depozitele sedimentare ale Pliocenului.

Elementele mediului geografic (hidrografia, vegetația etc.) au oferit condiții propice existenței comunităților umane încă din preistorie.

Cercetarea de suprafață ne-a permis descoperirea mai multor urme de locuire umană, din perioade istorice diferite: eneolitic, epoca bronzului, mileniul I d.Hr. Materialul arheologic a fost recoltat de pe fundul văii, unde a ajuns în urma eroziunii versanților văii.

Preistoria: eneoliticul și epoca bronzului

Au fost descoperite mai multe fragmente ceramice care aparțin culturii Cucuteni și Noua.

Ceramica cucuteniană este uzuală, grosieră, modelată dintr-un lut cu granulație mare, nedecorată (pl.1/2). Lipsa picturii nu ne permite o încadrare mai precisă. Ceramica culturii Noua este confecționată din pastă cenușie, cu luciu exterior (pl.1/3), iar unele fragmente sunt decorate cu brâu în relief.

Mileniul I: cultura Sântana de Mureș – Černjachov și Dridu

Materialul aparținând culturii Sântana de Mureș – Černjachov este cel mai numeros. În malurile văii se pot observa urme de locuință, vatră etc.

Din materialul recoltat putem aminti fragmentele ceramice dintr-un vas de mari dimensiuni, lucrat la roată din pastă fină cenușie, având decor lustruit cu linii vălurite (pl.1/4), o ceașcă tronconică, modelată cu mâna, din pastă poroasă, arsă secundar, din care s-a păstrat mai mult de jumătate din vasul inițial (pl.1/5), fragmente dintr-o amforă etc.

Cultura Dridu a fost identificată doar prin câteva fragmente ceramice decorate cu linii incizate (pl.1/6).

La circa 2 km vest de satul Popeni, comuna Zorleni, pe stânga văii „Puturoasa”, unde se află Cantonul Silvic, pe terasa joasă a dealului Frunțișenilor, în jurul unui izvor cu expunere spre răsărit, loc numit „Rediu”, protejat în timpul iernii de vânturile de la miazănoapte, s-a descoperit o stațiune arheologică în cuprinsul căreia se găsesc vestigii din următoarele perioade: s-au cules câteva silaxuri de la sfârșitul paleoliticului (gravetianul final); în malurile pârâului, format la răsărit de izvor, au apărut urme de locuire de la sfârșitul epocii bronzului, cultura Noua (pl.2/1-2,4,6); pe dreapta pârâului, spre sud, s-au cules fragmente ceramice geto-dacice din secolele IV-III î.Hr. (pl.2/3,5), dar și din secolele I-II d.Hr. (pl.2/7).

Tot aici s-au descoperit numeroase fragmente ceramice de la vase lucrate la roată din secolul IV d.Hr. cum sunt: castroane (pl.2/12-13), vase cu fundul inelar (pl.2/11); vase de provizii (pl.2/8) și o fusaiolă (pl.2/14).

S-au mai recoltat fragmente ceramice din secolele VII-VIII (pl.2/16) și din perioada secolelor X-XI (pl.2/15,17). Dar urmele atestă că aici a existat și un sat în perioada secolelor XVII-XVIII.

Aceste cercetări de suprafață au demonstrat existența a două noi puncte arheologice reprezentând așezări umane din perioade diferite, dovedind o lungă viață a comunităților omenești din preistorie și până în secolul al XVIII-lea.

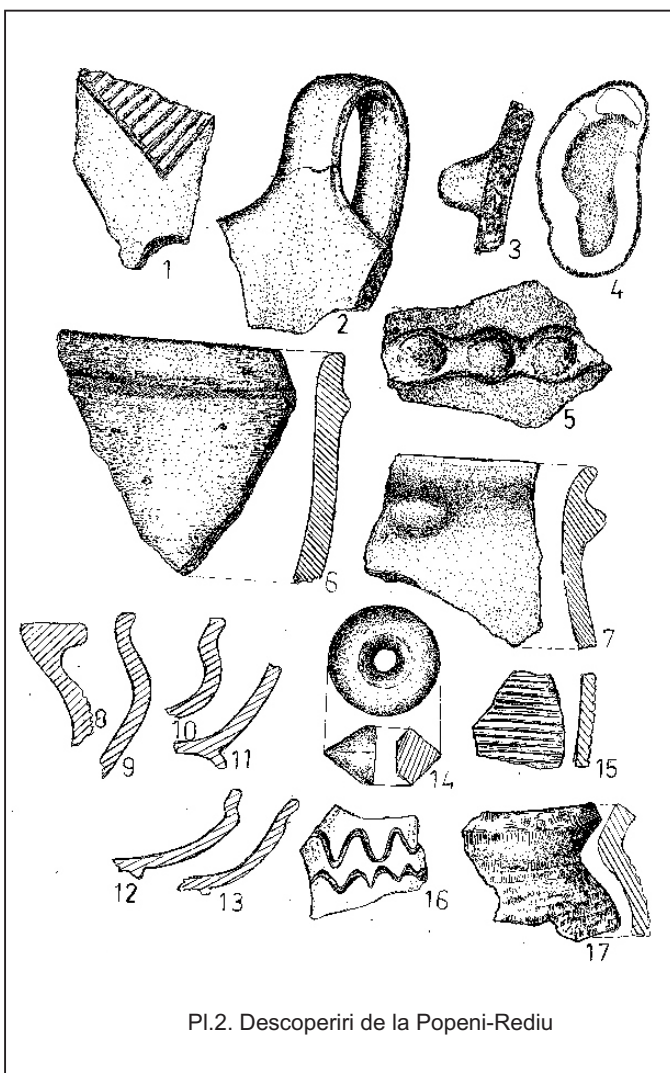
Note:

* Materialul arheologic descoperit se află la Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad.

1. Ghenuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980.

Pl. 1. Descoperiri de la Docăneasa - Vinderei.

Pl.2. Descoperiri de la Popeni-Rediu

Catastrofe în istoria omenirii

“Marea Neagră”

Mircea OANCĂ

În timpul ultimei glaciațiuni cuaternare, Marea Neagră a devenit un imens lac cu apă dulce (fig. 1). Nivelul lacului era, probabil, cu cel puțin 100 m mai jos față de nivelul actual al Mării Negre.¹ În Holocenul Inferior, acum cca. 7000 de ani, în evoluția bazinului Mării Negre a avut loc trecerea de la stadiul de lacustru la stadiul marin, prin reluarea comunicării dintre Marea Neagră și Marea Mediterană, prin Marea Marmara (fig. 2). Deși comunitatea științifică internațională este, în general, de acord că vârsta acestei schimbări paleoambientale majore este de aproximativ 7000 de ani², modalitatea în care a avut loc această schimbare suscită încă vii dezbateri științifice.

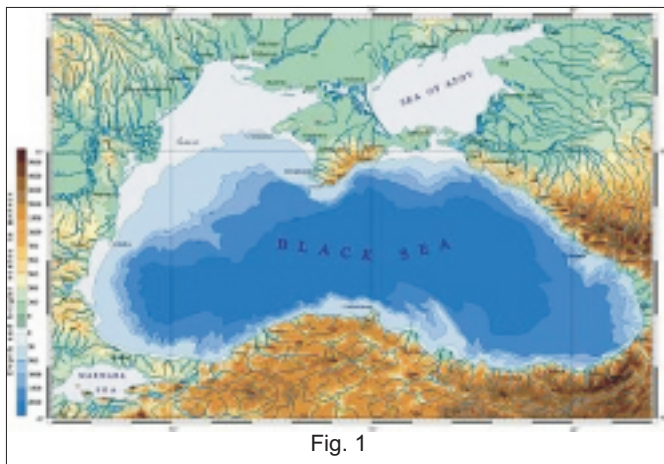

Fig. 1

În ceea ce privește transformarea Mării Negre într-un bazin anoxic marin, acum 7000 de ani, există două teorii mai importante (fig. 2, jos).

Prima dintre acestea indică o creștere bruscă a nivelului apei, care a dus la restabilirea conexiunii dintre Marea Neagră și Marea Mediterană, prin Marea Marmara și strâmtoarea Bosfor³ Ballard și Ryan, și alți autori consideră că această transgresiune majoră și

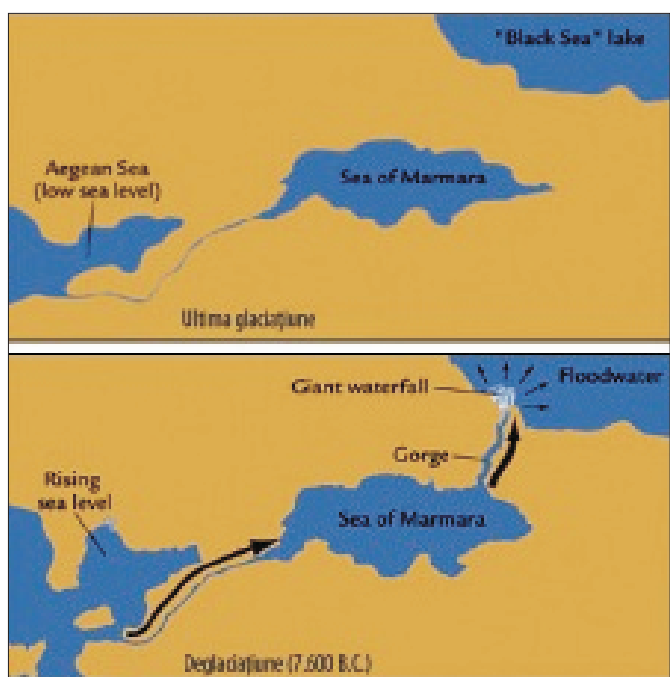

Fig. 2 (Paleogeografia SE Europei după Popov et al.2006)

rapidă reflectă miturile preistorice legate de “potopul” lui Noe. O altă teorie arată că invazia apelor sărate dinspre Marea Mediterană spre bazinul Mării Negre a avut loc treptat⁴.

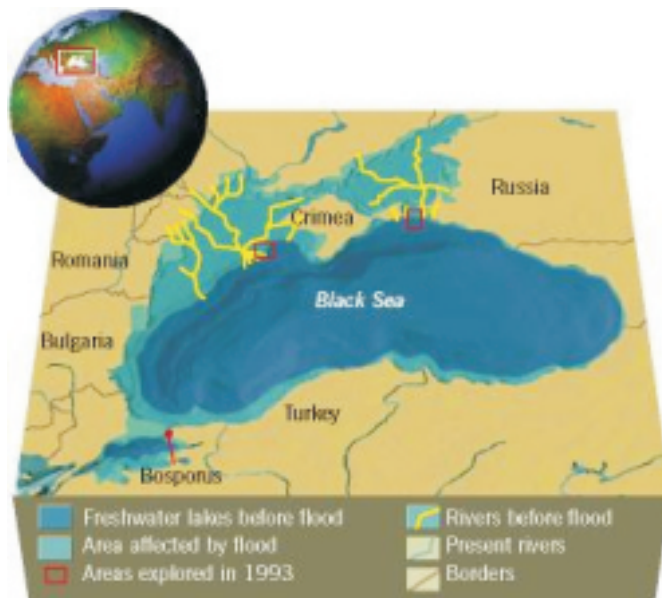
Restabilirea comunicării dintre Marea Neagră și Marea Mediterană prin Marea Marmara este indicată de apariția mălurilor coccolitice “coccolith ooze”⁵, alge marine unicelulare Coccolithophoridae, care trăiesc la suprafața apei.

Referindu-ne la prima teorie în anii '90, William Ryan și Walter Pitman, geologi marini la Columbia University au prezentat o teorie despre un potop care a avut loc pe la 5.600 î.Chr., care, spun ei, ar fi sursa străvechilor mituri despre potop.

Ei au descris catastrofa în cartea lor *Noah's Flood*, bazată pe 30 de ani de cercetări. Aceste cercetări au început cu mostre de sedimente care arată o tranziție abruptă de la lac de apă dulce la mare. Ei argumentează că acest potop nu a fost unul devastator, global, ci unul limitat la Marea Neagră, și deci nu ar fi putut acoperi toată lumea, nu ar fi putut să dărâme fiecare munte, și Noe nu ar fi salvat toate speciile de animale. Ryan și Pitman sugerează că Marea Mediterană, al cărei nivel al apei era în creștere, a deversat prin Bosfor. Au fost inundați 155.000 km² și a fost mărită semnificativ linia țărmului Mării Negre, care în acel timp era un lac de apă dulce. Ryan și Pitman au scris: “42 km³ de apă au curs în fiecare zi, de 200 de ori mai mult decât curge la Cascada Niagara...asta timp de cel puțin 300 de zile”⁶.

Rezultatul studierii sedimentelor din Marea Neagră în 2004 de către specialiștii dintr-un proiect pan-european numit Assemblage – Noah Project a fost compatibil cu, concluziile lui Ryan și Pitman. Calculele făcute de Mark Siddall au prezis existența unui canion subacvatic⁷ care ulterior a fost găsit.

Deși se acceptă că evenimentele descrise au avut loc, există încă dezbateri privind rapiditatea și mărimea evenimentelor.

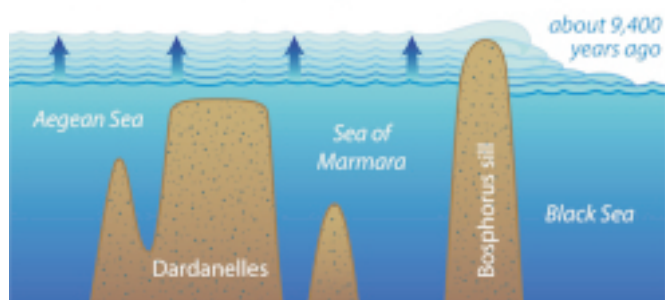
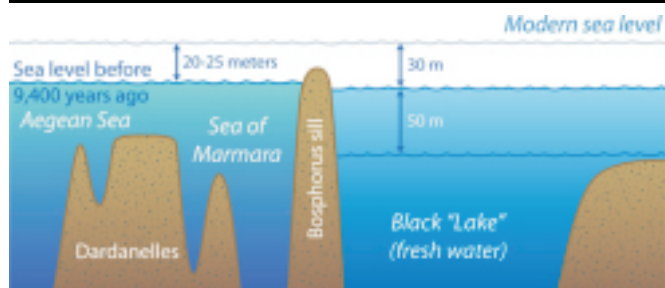
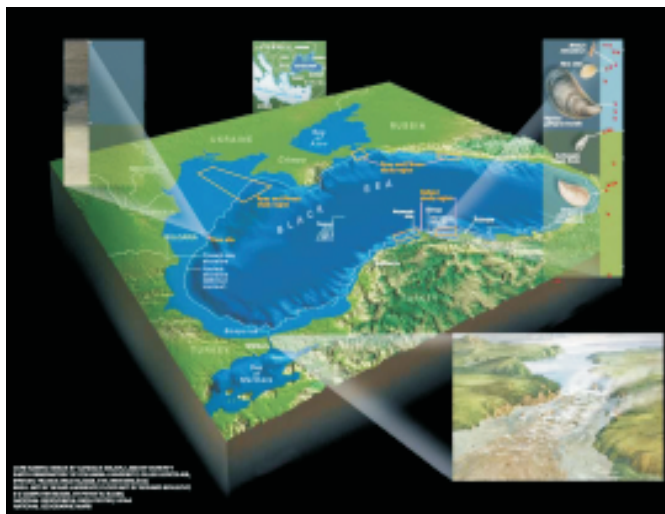

Astfel, dacă nivelul apei în Marea Neagră a fost inițial mare, efectul inundației ar fi fost mai puțin dramatic.

Luând în considerare ipotezele, există date strânse de oamenii de știință ucraineni și ruși, cum ar fi cercetarea făcută de Valentina Yanko-Hombach, profesor de geologie la Universitatea de Stat din Odessa. Cercetările ei preced publicarea ipotezelor lui Ryan și Pitman.

Yanko-Hombach susține că apa a curs prin Bosfor în mod repetat, inversându-și direcția de-a lungul timpului geologic, depinzând de nivelul relativ al apei din Marea Egee și Marea

Neagră. Acest lucru contrazice presupusa catastrofă care a rupt Bosforul. De asemenea, nivelul apelor calculat de Yanko-Hombach este mult diferit de ceea ce au presupus Ryan și Pitman.

Deși agricultura neolitică ajunsese până atunci în Câmpia Panonică, Ryan și Pitman leagă expansiunea ei de migrația oamenilor produsă de presupusa catastrofă. Cercetări mai recente făcute de oceanografi ca Teofilo A. Abrajano Jr. de la Rensselaer Polytechnic Institute și colegul său Canadian Ali Aksu de la Memorial University of Newfoundland (Canada) au trezit dubii privind teoriile lui Ryan și Pitman. Echipa lui Abrajano a găsit depozite de nămol sapropel în Marea Marmara care sunt astăzi asociate cu apa dulce deversată peste apa sărată, lucru ar dovedi deversarea apei dulci din Marea Neagră care era atunci un lac, în Marea Mediterană și Marea Marmara pentru cel puțin 10.000 de ani.

Aksu a găsit o deltă subacvatică la sud de Bosfor, care ar fi o dovadă a unei mari scurgeri de apă dulce din Marea Neagră în mileniul al VIII-lea î.Hr.

Studierea sedimentelor din Marea Neagră provenite dintr-o serie de expediții făcute începând cu 1998 și până în 2005, de un proiect de colaborare între Franța (Ifremer) și România (GeoEcoMar), urmat apoi de proiectul pan-European Assemblage coordonat de Gilles Lericolais, au confirmat totuși teoriile lui Ryan și Pitman. Aceste rezultate sunt de asemenea completate de Proiectul Noah condus de Bulgarian Institute of Oceanology (IO-BAS).

Exploratorul Dr. Robert Ballard

Cercetările întreprinse de Robert Ballard, descoperitorul Titanicului pe fundul oceanului, având în palmares între multe altele

Photograph by Sean Markey/nationalgeographic.com
© 2000 National Geographic Society. All rights reserved.

corabia Lusitania și faimoasa navă de război a naziștilor, Bismark, au demonstrate în anul 2.000 (ceea ce oceanografii ruși și americani formulaseră ca ipoteză încă din anii '70), că Marea Neagră s-a format într-un imens diluviu acum 7.600 de ani, odată cu străpungerea Bosforului și vărsarea apei sărate a Mediteranei (implicat a oceanului planetar) peste un lac cu apă dulce care se formase în urmă cu 12.000 de ani, datorită topirii ghețarilor.

Urmărind această teorie propusă de geologii marini William Ryan și Walter Pitman, Robert Ballard a căutat dovezi că Marea Neagră, la început fiind un lac de apă dulce, s-a umplut rapid cu apă sărată revărsată din Marea Mediterană acum cca. 7.600-7.500 de ani prin ceea ce este astăzi este Bosforul.

Într-o serie de expediții, o echipă formată din arheologi subacvatici, geologi și oceanografi, condusă de Robert Ballard, a fost identificată ceea ce pare a fi linia țărmului străvechi, cochilii de melci de apă dulce, văi de râuri, trunchiuri de copaci lucrate cu unelte și "structuri" făcute de om la o adâncime de 100 m adâncime în Marea Neagră, aproape de portul Sinop, lângă coasta Turciei. Echipa de cercetare, sponsorizată în parte de National Geographic Society a identificat o structură de formă rectangulară, din lemn pe o ridicătură de pământ, aproape de convergența a două râuri (canalele pe unde curgeau acestea), acum subacvatică care se vărsau în lacul care era atunci Marea Neagră. Folosind vehiculul telecomandat (ROV) Argus, echipa lui Ballard a descoperit o structură rectangulară de aproximativ 12 m lungime și 4 m lățime la intersecția a două canale de râuri străvechi. S-a observat că era făcută din lemn. Deși intrigată, au fost forțați să aștepte sosirea unui ROV mai sprinten, Little Hercule, a cărui capacitate video superioară a ajutat echipajul să se apropie de structură și să capteze o imagine mai clară.

Hercules – excavator telecomandat, a fost conceput pentru săpături arheologice subacvatice.

Prin ochii robotici ai lui Little Hercule echipa a privit misterioasa structură și s-a confirmat că era un tip de locuință. Construcția are stâlpi (bârne) din lemn cioplit, crengi și unelte din piatră prăbușite prin lutul din fundația structurii, a spus Ballard.

Arheologul Frederik Hiebert a observat prezența unui topor din piatră care arăta exact ca unul dintr-un muzeu de arheologie din Sinop, aflat la doar 64 km de această descoperire.

Deși structura nu se află în zona de "apă moartă" (anoxică) din Marea Neagră, situl este bine conservat având în vedere că este în

apropierea apelor mai adânci fără oxigen.

“Aceasta este o descoperire incredibilă”, spunea Ballard într-o convorbire telefonică către National Geographic Society de pe nava de expediție Northern Horizon. “Este vorba de rămășițele unei singure construcții, cu bârne și crengi care formau pereții și acoperișul unei structuri – cel mai plauzibil o casă. Am găsit de asemenea, și fotografiat unelte de piatră, posibil o daltă sau topor, și vase ceramice de depozitare, toate neatrinse de la catastrofa din Marea Neagră.”

Descoperirea reprezintă “prima dovadă concretă că malurile Mării Negre(lacul) au fost locuite înainte de inundație”, spunea arheologul expediției Frederick Hiebert de la University of Pennsylvania, Museum of Archeology and Anthropology. “Această descoperire va rescrie istoria civilizației în această regiune cheie între Europa, Asia și Orientul Mijlociu”, spune același Frederik Hiebert.

Pe lângă mostrele de sedimente care au fost luate a fost adusă la suprafață și o piesă de obsidian, care era folosită de oamenii din Orientul Apropiat la modelarea lamelor și vârfurilor de săgeți.

Oamenii de știință care au găsit situl subacvatic de pe coasta turcă nordică, lângă Sinop nu au putut ajunge la nici o concluzie. Situl afla la aproximativ 100 m sub apă a fost contaminat de lemne ajunse întâmplător acolo, împiedicând datarea cu acuratețe a ruinelor – a catastrofei.

Ballard s-a folosit de Hercules, un robot subacvatic care a fost folosit pentru prima oară. Robotul de 2,1 m a săpat ușor în jurul ruinelor subacvatice și a adus la suprafață artefacte folosind clești cu senzori care au reglat presiunea exercitată – aproape ca o mână umană.

De asemenea echipa a folosit camere high-definition, o nouă bandă de internet și legături prin satelit pentru ca oamenii de știință să fie în legătură directă cu copiii de școală primară – pentru prima dată astfel de tehnologii au fost angajate simultan într-o expediție.

Oamenii de știință sunt de acord că Marea Neagră (lacul) a fost inundat când nivelul mării în toată lumea a crescut, ceea ce a făcut ca Mediterana să inunde pământul și să acopere lacurile de apă dulce.

Frederik Hiebert a sperat ca bucățile de lemn de la presupusa locuință să dovedească că aceasta a fost construită înainte de catastrofă și astfel ar fi ajutat la datarea evenimentului. Dar, o parte di bucățile de lemn recuperate datau de după catastrofă, asta însemnând că nimeni nu poate spune cu exactitate când a fost construită locuința.

Totuși, oamenii de știință sunt indignați de ce o ruină, atunci situată la 12,9 m de gura de vărsare a unui râu ar trebui să fie altceva decât o veche și bine situată locuință. Ei nu înțeleg cum dărâmurile au plutit și au ajuns acolo, mai ales că nu mai este nici o grămadă similară de astfel de materiale pe kilometric întregi de jur-împrejur.

Deși datarea cu radiocarbon a rămășițelor moluștelor de apă dulce au indicat o vârstă de aproximativ 7.500 de ani; trebuie menționat că datarea cu radiocarbon la moluștele de apă dulce în particular poate fi inexactă; de altfel la orice material datarea cu radiocarbon dă erori destul de mari cu cât mergem mai mult înapoi în timp. Asemenea inexactități, oricum, dau o vechime mai mare obiectelor decât au; deci până acum e vârsta maximă a liniei țărnelor din acea locație.

Sonarul a descoperit “siluete(forme) care sunt prea mari pentru o epavă și prea regulate ca să nu fie făcute de om”, potrivit unui membru al echipei, David Mindell de la MIT.

Folosind profile de sonar echipa lui Ballard a identificat mai mult de 50 potențiale zone de cercetare a sitului în care se află structura.

Harta întocmită cu ajutorul sonarelor a lăsat să se întrevadă că pe vremuri, fundul mării era, în fapt, „un țărmlat, cu o plajă de nisip care cobora lin”, după cum spune însuși coordonatorul lucrărilor, Robert Ballard.

Este realitate științifică că, cercetarea fundului Mării Negre a dovedit o trecere bruscă de la un lac glaciar cu apă dulce la o mare cu apă sărată. Aceasta a antrenat o schimbare bruscă a faunei și florei; inundarea nisipurilor din zona de coastă și a zonelor deșertice; transformarea văilor de râuri în estuare; o ruptură în compoziția chimică a scoarței. Pe malurile lacului de suprafață actuală a Pontului Euxin vegetația de stepă a fost înlocuită în timp de câteva decenii de o pădure umedă specifică zonelor premaritime. Săpăturile arheologice din valea fluviului Nipru au scos la iveală schelete de pești migrați din ocean pentru depunerea icrelor, ca și primele semne de cultură a cerealelor.

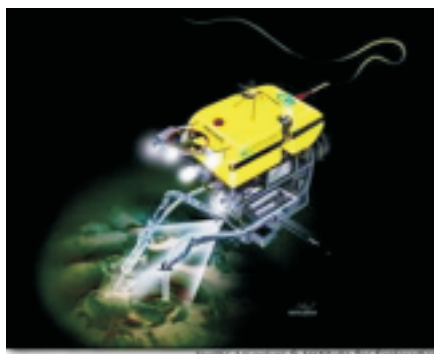
Totuși ce se mai poate găsi pe fundul Mării Negre acum, la mai bine de șapte milenii? Multe, spune Dr. Robert Ballard. Bazându-se pe măsurători efectuate în ultimii ani, în opinia sa partea vestică a Mării Negre trebuie să fie o adevărată capsulă a timpului. Există cel puțin o zonă, spune el, în care apele dulci ale fostului lac au rămas la fund, nefiind agitate de curenți submarini. Cercetările pot aduce la iveală orice: lemn, deci și epave, ceramică sau chiar așezări întregi înghițite de ape.

Notă:

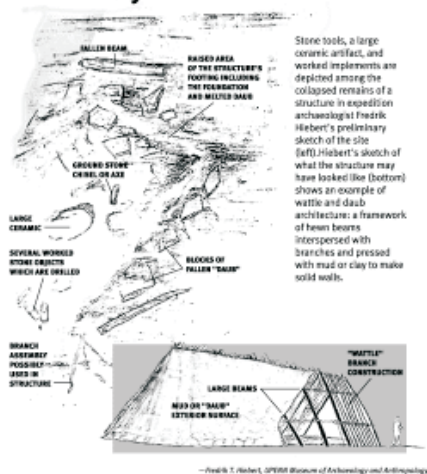
1. Lancelot, C., Stavina, J., Van Eeckhout, D., Beckers J-M., Stanev, E., 2002. Modelling the Danube-influenced north-western continental shelf of the Black Sea. Part II: Ecosystem response to changes in nutrient delivery by the Danube River after its damming in 1972, *Estuar. Cost. Shelf Sci.* 54, p. 437-499.
2. Arthur A.M., Dean, W.E., *Organic-matter production and preservation and evolution of anoxia in the Holocene Black Sea*, *Paleoceanography* 13, 1998, p. 395-411; Lericolais, G., Popescu, I., Guichard, F., Popescu, S.-M., Manolakkis, L., *Water-level fluctuations in the Black Sea since the last Glacial Maximum*. In: V. Yanko-Hombach, A.S. Gilbert, N. Panin and P.M. Dolukhanov, Editors, *The Black Sea Flood Question: Changes in Coastline, Climate, and Human Settlement*,

2006, p. 437-452.

3. Ballard, R.D., Coleman D.F., Rosenberg, G., 2000. *Further evidence of abrupt Holocene drowning of the Black Sea shelf*, 2000. *Mar. Geol.* 170, p. 235-261; Ryan W.B.F., Major C.O., Lericolais G., Goldstein S.L., *Catastrophic flooding of the Black Sea*, *An. Rev. Earth Planet. Sci.* 31, 2003, 525-554.
4. Panin, N., *On the geomorphologic evolution of the river Danube - Black Sea interaction zone*, *GeoEcoMarina* 2, 1997, p. 31-40; Görür N., Gagatay, M.N., Emre, Ö.B., Alpar, M., Sakinc, Y., Islamoglu, O., Algan, T., Erkal, M., Kececi, M., Akkok R., Karlik, G., *Is the abrupt drowning of the Black Sea shelf at 7150 yr BP a myth?*, *Marine Geology* 176, 2001, p. 65-73; Yanko-Hombach et al., 2006, *Ibidem*.
5. Arthur A.M., Dean, W.E., 1998, *Ibidem*.
6. *Noah's Flood*.
7. Siddall, M., Pratt, L.J., Helfrich, K.R., Giosan, L., *Paleoceanography* 19, PA1024, 2004.

Archaeologist Fredrik Hiebert's Preliminary Site Sketch

HRANA AJUNULUI DE CRĂCIUN

- urmare din pagina 1 -

Astfel, atât înainte de răspândirea masivă a plantelor oleaginoase de origine americană, cât și în prima jumătate a secolului al XX-lea, specia textilă de cânepă (*cannabis sativa*) a fost o plantă cu un rol important în gospodăria tradițională românească, datorită prelucrării consacrate a firelor pentru podoabe, dar și pentru obținerea făinii sau prepararea uleiului din semințele ei⁶. Prin procedeele de sortare și pisare a semințelor de cânepă uscate, în pieu⁷ din lemn de răchită, cu ajutorul pilug-ului din frasin sau ulm⁸, prin umezire cu apă caldă pentru ca semința să nu iasă din vas⁹, din miezul acestora se extrăgea o făină de culoare albă. În funcție de arealul zonei etnografice, ea a fost denumită „julfă”, „târbă”, „bârță” sau „laptele boului”¹⁰ și constituia o delicată, pentru unii locuitori sau „hrana săracilor”, pentru alții.

În Ajunul Crăciunului, prima și chiar a doua turtă coapte din aluatul făinii de grâu, „cernută cu sita deasă”¹¹, combinate cu apă și sare, fără utilizarea fermenților, purtau numele de „turta/turtele vacii”. Erau așezate sub icoana din „casa mare” și stropite cu aghiazmă, înainte de a fi date ca hrană animalului respectiv la Bobotează, existând, astfel, credința că vaca va avea lapte din belșug pe întreaga durată a anului¹².

La cântatul cocoșilor din miezul nopții Ajunului de Crăciun, restul turtelor, numite și „pelincile Domnului”, bine întinse și coapte pe plită sau pe fierul plugului¹³, erau înmuiate și umplute cu straturi succesive de „julfă”, miez de nucă și alte mirodenii, însă, niciodată în partea superioară a combinației multiple de turte nu se puneau un strat de „julfă”¹⁴. Pelincile, prin transfigurare, reprezentau, în mod simbolic, îmbrăcămintea rituală care a fost folosită ca veșmânt pentru pruncul Iisus, după momentul nașterii sale¹⁵.

Ele, alături de bucatele și băuturile tradiționale specifice Ajunului¹⁶ și de fuiorul de cânepă reprezentând „barba lui Moș Crăciun”¹⁷, se așezau pe „masa de ajun/a preotului”, urmând ca, după sfințirea și degustarea lor de către trimisul Divinității, să fie împărțite celor din casă și date de pomană vecinilor și celor săraci¹⁸. Sub simbolul luminii, cu un comportament și cu formule adecvate, alimentele rituale care se dăruiau, depășeau condiția nutritivă obișnuită și intrau în sfera sacralului¹⁹, mediind, astfel, contactul celor vii cu lumea misterioasă a strămoșilor²⁰. Rostul darului viza, în același timp, și integrarea socială a membrilor comunității, sub semnul cutumelor și a mentalităților creștine²¹.

Intercizarea cultivării cânepii, în ruralitatea prezentă, a dus, printre altele, atât la ieșirea din sfera sacralului a alimentelor dăruite, la ruperea parțială a relațiilor dintre cei vii, cât și a comunicării cu strămoșii.

Note:

1. G. Durant, *Știința despre om și tradiția. Noul spirit antropologic* (trad. în română de Janina Ianoși), București, 2006, p. 87.
2. J. Pouillon, *Tradiție*, în: P. Bonte, M. Izard (coord.), *Dicționar de etnologie și antropologie* (trad. în română de Smaranda Vultur, R. Răutu – coord.), Iași, 1999, p. 673-675.
3. *Ibidem*.
4. P. Lardellier, *Teoria legăturii rituale. Antropologie și comunicare* (trad. în română de Valentina Pricopie), București, 2003, p. 13.
5. Ofelia Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, 1996, p. 25.
6. V. Butură, *Etnografia poporului român. Cultura materială*, Cluj-Napoca, 1978, p. 164; idem, *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, 1979, p. 71; D. Bejan, *Nume românești de plante*, Cluj-Napoca, 1991, p. 32-33; I. Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, ed. a II-a, Timișoara, 2001, p. 39.
7. „În Siret, (în Ajunul Crăciunului – s. n.) se pune chiuva sub masă pentru noroc și pleava grâului o pun sub fața de masă” (Elena Niculiță-Voronica, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică* (ed. îngr. de V. Durnea), vol. I, Iași, 1998, p. 60).
8. Inf. de la Vasile Gh. Coroban, sat Poienile Oancei, comuna Stănița, județul Neamț, 68 de ani, școală profesională, pensionar – fost mecanic agricol, înregistrare audio-video realizată la 4 aprilie 2010.
9. Inf. de la Angelica D. Coroban, sat Poienile Oancei, comuna Stănița, județul Neamț, 60 de ani, 8 clase, pensionară, agricultoare, înregistrare audio-video realizată la 4 aprilie 2010; Valeria N. Radu, sat Brad,

comuna Negri, județul Bacău, 66 de ani, 8 clase, pensionară, agricultoare, înregistrare audio-video realizată la 18 aprilie 2010; Ileana Gh. David, sat Slobozia, comuna Ciurea, județul Iași, 95 de ani, 4 clase, pensionară, agricultoare, înregistrare audio-video realizată la 24 aprilie 2010; Sofica P. Lefter, sat Zăpodeni, comuna Zăpodeni, județul Vaslui, 70 de ani, 4 clase, pensionară, agricultoare, înregistrare audio-video realizată la 15 mai 2010.

10. V. Butură, *op. cit.*, 1979, p. 72; I. Evseev, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, 1999, p. 115. Denumirea de „laptele boului” este specifică atât zonei Someșului (I. Evseev, *op. cit.*, 2001, p. 39), cât și zonei Botoșanilor (inf. de la Dumitru Gh. Harabulă, sat Hudești, comuna Hudești, județul Botoșani, 73 de ani, pensionar – fost profesor la Șc. cu cl. I-VIII Hudești, înregistrare audio-video realizată la 21 mai 2010).
11. T. Pamfile, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic* (ed. și introd. de I. Datcu), București, 1997, p. 269.
12. *Ibidem*. Și pe baza informațiilor primite de la Angelica D. Coroban, vezi *supra*, nota 4.
13. T. Pamfile, *op. cit.*, p. 269; I. Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, 1997, p. 180; Elena Niculiță-Voronica, *op. cit.*, p. 60. În partea de sud-vest a județului Botoșani (satul Joldești, comuna Vorona), „pelincile Domnului” sunt denumite și „pelincile popii” (vezi Paul-Marian Croitoru, comunicare cu titlul *Elemente de alimentație rituală în S-V județului Botoșani*, susținută la *Zilele antropologiei românești*, Sibiu, ed. a XVII-a, iunie 2010), iar în județul Vaslui, „pelincile lui Iisus” (inf. de la Sofica P. Lefter, vezi *supra*, nota 4). În zona Vâlcei, acest aluat „frământat în noaptea Crăciunului e bun (și – s. n.) de deochi pentru vite” (A. Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român: antologie* (ed. îngr. și introd. de I. Datcu), București, 1995, p. 7).
14. T. Pamfile, *op. cit.*, p. 277.
15. În zona Bucovinei, „răzeșii din Mihalcea (regiunea Cernăuți, Ucraina – s. n.) spun că turtele de aceea se fac, pentru că în acea zi femeile i-au adus Maicei Domnului la rodini pelinci și pentru pelinci e mare pomană, cine dă” (Elena Niculiță-Voronica, *op. cit.*, p. 60).
16. I. Evseev, *op. cit.*, 1999, p. 115. „Ajunul pentru Maica Domnului să postește, că în ziua ceea Maica Domnului s-a muncit și-a fost separată; i-a fost greu, n-a mâncat nimica. De aceea și noi toată ziua postim tocmai sara mîncăm [...] De Ajun se fierbe din toate roadele pământului și din toate să guști, ca să rodească. Bobul să mîncîncă ca să ai saț, că el, cum mîncîncă oleacă, cum îți vine să bei apă și ești sătul. Perjele, să te îndulcești, să nu te sfădești cu nimene. Sarmalele să le lași mai pe urmă, că ele-s neamurile, ele-s sfădăușe; cit fierb în oală, tot una clocotesc și huiesc, și altul nime nu te ocărăște decît neamul [...] Dar mai întîi să guști din pește, că n-ai friguri peste an” (Elena Niculiță-Voronica, *op. cit.*, p. 56; M. Lutic, *Timpul sacru – Sărbătorile de altădată*, Iași, 2006, p. 231).
17. În zona Bucovinei, „poporul crede că dacă va da preotului la ocaziunea când umblă el la Bobotează, cu crucea pe la casele creștinilor, un fuior, apoi se va face în vara viitoare cânepă” (A. Gorovei, *op. cit.*, p. 41).
18. P. Miloșescu, *Datinile strămoșești de Crăciun și Anul Nou*, București, 1990, p. 33; I. Ghinoiu, *Sărbători și obiceiuri românești*, București, 2003, p. 145. Păstrate peste secole, tradițiile și obiceiurile consacrate zilei Ajunului și sărbătorii Nașterii Domnului Iisus, au un caracter precreștin, atestat, în cazul „pelincilor Domnului”, prin similitudinile cu prepararea din cânepă a băuturii *haoma* și jertfirea taurului de către adepții lui Zarathustra și Mithra sau cu sărbătoarea *Calendae Januariæ* a romanilor (P. Miloșescu, *op. cit.*, p. 33; M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase* (trad. în română de Cezar Baltag), vol. I, București, 1991, p. 296, 305-306 și 318-320 și vol. II, București, 1991, p. 294-301; C. Istrățescu-Târgoviște, *Originea colindei în spațiul carpato-balcanic românesc*, Timișoara, 2006, p. 105-107).
19. Ofelia Văduva, *op. cit.*, p. 130; N. Gavriluță, *Mentalități și ritualuri magico-religioase. Studii și eseuri de sociologie a sacralului*, Iași, 1998, p. 135. Pomana putea fi considerată atât „fructul unei noțiuni morale a darului și a bogăției, (cât și – s. n.) al noțiunii de sacrificiu al celuiilal” (M. Mauss, *Eseu despre dar* (trad. în română de Silvia Lupescu, stud. introd. de N. Gavriluță), Iași, 1997, p. 75). O astfel de „pomană rituală” era săvârșită „ritualic în timpul vieții pentru cei vii, dar, în egală măsură, și pentru cei morți” (Ofelia Văduva, *op. cit.*, p. 191; N. Gavriluță, *op. cit.*, p. 138).
20. Mai mult, „schimbul de formule rituale, sporește solemnitatea gestului menit, în gândirea tradițională, să fie apreciat de spiritele celor din „lumea cealaltă”, care vor reacționa cu bunăvoință la primirea ofrandelor” (Ofelia Văduva, *op. cit.*, p. 134).
21. N. Gavriluță, *op. cit.*, p. 135; P. Lardellier, *op. cit.*, p. 13.

Stareți ai mănăstirilor Neamț și Putna din a doua jumătate a secolului XV¹

Iulian Marcel CIUBOTARU

Am arătat cu altă ocazie că singurii stareți ai Mănăstirii Neamț care apar în izvoarele istorice din prima jumătate a secolului XV sunt Dometian² și Siluan al II-lea³. Aceștia apar atât în actele de cancelarie, cât și în alte surse, cum ar fi Pomelnicul de la Bistrița sau Epitaful din 1437. Fără îndoială că au existat în această perioadă și alți ocupanți ai acestei importante demnități eclesiastice, însă în lipsa unor izvoare concludente nu pot fi emise decât ipoteze, fără a exista posibilitatea ca acestea să fie probate. De altfel, ele nu au lipsit din istoriografia acestei probleme, fiind emise chiar de istorici cu autoritate ridicată în domeniu, Scarlat Porcescu, Gheorghe I. Moisescu, sau Dimitrie Dan fiind doar câțiva dintre ei. Aceștia și-au bazat unele afirmații doar pe tradiție, pusă pe hârtie la începutul epocii moderne.

În aceste condiții, în prezentul demers, îmi propun să continui investigația începută anterior, încercând să relev pe baza tuturor categoriilor de izvoare păstrate, stareții mănăstirilor Neamț și Putna din a doua jumătate a secolului al XV-lea, perioadă ce coincide aproape în totalitate cu epoca ștefaniană. Am optat pentru tratarea comună a stareților de la Neamț și Putna, întrucât cele două mănăstiri au fost unite o perioadă de timp, între cele două lăcașuri eclesiastice fiind o strânsă legătură.

Fig. 1. Mănăstirea Neamț

Sfârșitul egumeniei lui Siluan al II-lea nu este cunoscut cu certitudine. Acest egumen apare ultima dată într-un act emis înainte de 10 octombrie 1448⁴, după o lipsă din documentele de cancelarie de optsprezece ani⁵. Referitor la succesul acestui egumen, există și în această privință dispute între cei care au studiat acest caz. Majoritatea istoricilor consideră că Teoctist I, viitorul mitropolit, este cel care urmează la conducerea Mănăstirii Neamț⁶. În lipsa unui izvor concludent, care să confirme această opinie, nu se poate afirma cu certitudine decât că următorul egumen al Neamțului după Siluan al II-lea ce apare în documente este Simon, așa cum arată actul din 7 septembrie 1452⁷. Dacă Teoctist I a fost într-adevăr egumen la Neamț, el nu putea fi decât în această perioadă, știut fiind, că așa cum acceptă majoritatea istoricilor din ultima vreme, în vara lui 1453⁸ el a fost uns de către patriarhul de Pecica mitropolit de Roman și arhiepiscop de Moldovlahia⁹. În această situație, plasarea egumeniei lui Teoctist I ca întâistătător al obștii nemțene în intervalul 1448-1451/1452¹⁰ este explicabilă și din punct de vedere cronologic. Actul din 7 septembrie 1452, la care făceam trimitere mai sus, reprezintă singura atestare a egumenului Simon. Din el nu se poate deduce perioada când și-a început egumenia acest personaj, și nici când și-a încheiat-o. Putem presupune în schimb că și-a continuat activitatea până spre 1464, când este atestat următorul egumen al Mănăstirii Neamț, Ioasaf. Acesta a fost un personaj cu un rol important în definitivarea organizării eclesiastice a Moldovei, pentru că a fost și primul stareț al noii necropole domnești de la Putna. Prima dată, Ioasaf este amintit ca egumen la Neamț pe 12 septembrie 1464. La această dată el apare ca membru al Sfatului Domnesc, în contextul în care Ștefan cel Mare întărește pisarului Tador Prodan satul Greci, situat pe râul Siret, cumpărând de la mitropolitul Teoctist, act juridic ce s-a desfășurat numai după ce și-a dat încuviințarea întregul cler moldovenesc. Se observă că egumenul Neamțului este poziționat imediat după cel al Bistriței, și precedat de "popa Anastasie de la Moldovița"¹¹. Plasarea egumenului de la Bistrița înaintea celui de la Neamț nu este

întâmplătoare. Egumenul de la Bistrița deținea și funcția de arhimandrit, deși în acest act nu se specifică acest lucru. De altfel, această funcție nu a fost acordată la început decât stareșului de la Bistrița¹², situație care se va generaliza în vremea lui Ștefan cel Mare¹³, prin acordarea acestei titlaturi și stareșilor de la alte mănăstiri¹⁴. Să nu uităm că în perioada imediat următoare morții episcopului Calist al Romanului, scaunele episcopale ale Mitropoliei Moldovei, atât cel de la Roman cât și cel de la Rădăuți, rămăseseră vacante¹⁵. În privința acestuia din urmă, el nu mai fusese ocupat încă din perioada premergătoare lui Alexandru cel Bun.

Al doilea document care amintește despre Ioasaf ca egumen la Neamț datează din 18 iulie 1470, când Ștefan cel Mare întărește lui Barsu comis și fratelui său, Șușman, satele Cobălci și Bilosăuți, aflate pe Nistru, dăruite acestora de către vara lor, Ana, care le cumpărase alături de fiul ei de la egumenul Neamțului, "pe nume Ioasaf"¹⁶. Documentul este important pentru că ilustrează o

acțiune juridică în cadrul căreia egumenul Ioasaf a deținut una din cele două poziții principale, cea de vânzător. Din punct de vedere cronologic însă, actul nu aduce nici o informație în plus, tocmai pentru că nu este precizată data la care a avut loc această vânzare. Ea s-a petrecut înainte de 1 aprilie 1470, pentru că acum este menționat noul egumen al Mănăstirii Neamț, Siluan. De aceea se poate afirma că atestarea din 1464 a lui Ioasaf ca egumen al Neamțului este prima și ultima, fapt ilustrat doar în actele de cancelarie. Anterior ambelor date avute în vedere, mai exact pe 2 octombrie 1468, Ioasaf este amintit ca egumen al Putnei¹⁷. Cele două personaje sunt de fapt unul. Ioasaf apare ca egumen al Putnei de mai multe ori, după numirea din 2 octombrie 1468, următoarea fiind cea de la 8 februarie 1470, când făcea parte din Sfatul Domnesc¹⁸. Din această situație rezultă clar că *un singur egumen avea în ascultare două dintre cele mai importante obști monahale din Moldova*. Deși poate părea inedită, situația nu comportă o miză neobișnuită. Ioan Ivan și Scarlat Porcescu, autorii care au realizat cea mai bine documentată monografie a mănăstirii Neamț, consideră anul 1469 identic cu transferul lui Ioasaf de la Neamț la Putna, deși tot ei afirmă că acest egumen a condus cele două mănăstiri între 1468-1470¹⁹. Autorii nu spun dacă se referă la transferul provizoriu sau la cel definitiv, cea mai probabil fiind a doua variantă. Oricum, în ambele cazuri apare o ușoară contradicție, care se epuizează prin trimiterea la deja invocatul document din 2 octombrie 1468. Dacă la această dată Ioasaf era și egumen al Putnei, atunci el nu putea fi transferat de la noua ctitorie domnească în 1469, din simplul motiv că acest fapt se petrecuse deja. Cu toate acestea există o însemnare care a scăpat celor mai mulți istorici. Ea a fost luată prea puțin în considerare, poate și datorită faptului că nu apare pe vreun act de cancelarie, ci pe un manuscris realizat la mănăstirea Putna, necesar desfășurării serviciului liturgic. Deși această însemnare a fost publicată încă din perioada interbelică, de ea nu a ținut cont nici Ioan Ivan și Scarlat Porcescu, nici alți istorici care s-au ocupat de transferul unor călugări și inclusiv al egumenului Ioasaf la Putna. Însemnarea se găsește pe un *Minei* pe luna aprilie, scris din porunca lui Ștefan cel Mare, de către diaconul Nicodim, cel care va realiza și celebrul Tetraevanghel de la Humor²⁰. Aceasta consemnează la fila 133 că "în anul 6975 (1467), din porunca binecinstitorului domnului nostru

Ioan Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, s-a scris acest minei pentru mănăstirea Putna, în vremea arhimandritului chir Ioan Ștefan, cu mâna multpăcătoșului Nicodim diaconul²¹. Așadar, această însemnare reprezintă alături de alta similară, de pe un minei pe ianuarie²², care datează din același an, dovada clară a faptului că Ioan Ștefan a fost transferat la Putna pentru a îndeplini sarcina de egumen încă de la înființarea ei²³, rezidând la Neamț până la finalizarea noilor construcții, și deci până după sfințirea Putnei. Recent, s-a observat că momentul trecerii oficiale a lui Ioan Ștefan de la Neamț la Putna constituie un argument incontestabil pentru a stabili data exactă la care a fost sfințită Putna. Așadar, acest eveniment s-a petrecut la 3 septembrie 1469, nefiind posibilă desfășurarea lui pe 3 septembrie 1470, sau 3 septembrie 1471²⁴. Ioan Ștefan rămâne în funcția de egumen al Neamțului până înainte de 1 aprilie 1470, când, după cum precizam mai sus, este atestat noul egumen, Siluan al III-lea. Așadar investirea oficială a lui Ioan Ștefan ca egumen al noii mănăstiri s-a petrecut după 3 septembrie 1469, când părăsește definitiv Neamțul, și înainte de 1 aprilie 1470. După această ultimă dată Ioan Ștefan apare de mai multe ori ca egumen al Putnei, la 28 mai 1470²⁵, la 10 septembrie 1471²⁶, când mănăstirea Putna primește un privilegiu de la domnul țării, la 25 aprilie 1472, când Ștefan cel Mare dăruiește Putnei satul Ostrița, cu loc de moară pe Prut²⁷, la 3 septembrie 1473²⁸, 25 ianuarie 1476²⁹, 1 iunie 1476³⁰, 29 iunie 1476³¹, 11 februarie 1478³², 7 mai 1479³³, 20 septembrie 1479³⁴ și 12 mai 1480³⁵. Această ultimă dată reprezintă și ultima apariție în documentele de cancelarie a egumenului Ioan Ștefan. În tot acest interval, numele egumenului de la Putna apare și pe alte obiecte, destinate serviciului religios. Astfel, "arhimandritul chir Ioan Ștefan" apare pe un manuscris din 1472³⁶, dar și pe un sbornic scris doi ani mai târziu³⁷. Cel mai probabil, el a rămas la conducerea mănăstirii Putna până la moartea sa, care, așa cum ne informează cronicarul Ștefan cel Mare, s-a petrecut la 29 octombrie 1485, fiind succedat de Paisie cel Scurt³⁸.

Deși nu mi-am propus să analizez date privitoare și la acest din urmă personaj, trebuie făcute câteva precizări, deoarece ele sunt în strânsă legătură cu antecesorul lui. Din multele documente în care apare egumenul Ioan Ștefan după 1 aprilie 1470 și până la 12 mai 1480, a căror dată de emisie am precizat-o mai sus, unul dintre ele atrage atenția. Este vorba despre uricul din 1 iunie 1476. La această dată, luga, vistiierul lui Ștefan cel Mare³⁹, face o danie mănăstirii Putna. Din document aflăm că egumen de Putna este "smeritul arhimandrit Ioan Ștefan", însă finalul acestuia schimbă datele problemei. La sfârșitul uricului se precizează: "a scris, în mănăstire, în anul 6984 <1476> iunie 1, ieromonahul Paisie. Egumen <n> de Putna"⁴⁰. Fără îndoială, unii ar spune că cei doi aveau funcții distincte, îndeplinind rolul de egumen, respectiv stareț, care, deși în zilele noastre reprezintă realități distincte⁴¹, în epocă termenii erau deseori confundați⁴². Acest fapt este puțin probabil, pentru că deși nu există echivalență între egumen și stareț în secolul XV, nu se cunoaște nicio situație în acest secol când două persoane distincte au ocupat ambele funcții în aceeași mănăstire.

Acest Paisie, despre care vorbeam mai sus, este fără îndoială același scriitor de acte amintit la 25 ianuarie 1476, când nu se intitulează egumen de Putna, ci simplu "ieromonahul tahigraf Paisie"⁴³. Așadar, consider că aceste observații constituie dovada faptului că Ioan Ștefan își desemnase urmașul între 25 ianuarie și 1 iunie 1476, deși este evident că Paisie încă nu era perceput ca egumen al Putnei⁴⁴, nici în 1476, nici mai târziu, oricum nu cât timp a fost Ioan Ștefan în viață, deoarece nu mai apare în documentele oficiale decât nouă ani mai târziu, mai exact pe 7 martie 1487⁴⁵, după această dată el fiind amintit constant în documente. Plecând de la apariția lui Paisie încă de la 1476 ca egumen de Putna, Dimitrie Dan nu ezită să afirme

că la această dată Ioan Ștefan s-a retras de la egumenia Putnei, îmbrăcând Schima Mare⁴⁶. Este adevărat, acest personaj a cunoscut o atât de înaltă treaptă spirituală, luând numele Ioan Ștefan, nume cu care este consemnat și în Letopisețul lui Grigore Ureche⁴⁸, informație pe care marele cronicar a preluat-o din Letopisețul de la Putna, însă nu putem preciza cu exactitate data la care aceasta a avut loc. Ea se poate deduce, însă dintr-un context diferit, și vizând o perioadă mai întinsă de timp. În ambele Letopisețe de la Putna, consemnându-se momentul sfințirii mănăstirii, se precizează că aceasta a avut loc "în vremea arhimandritului Ioan Ștefan"⁴⁹, puțin mai încolo cronicile amintind moartea "arhimandritului Ioan Ștefan"⁵⁰. Considerăm că această diferență de nume scoate în evidență perioada aproximativă în care Ioan Ștefan a primit Schima Mare, perioadă ce poate fi căutată după 12 mai 1480, informația oferită de D. Dan și preluată de un cunoscut teolog potrivit căreia în 1476 Ioan Ștefan ar fi îmbrăcat Schima Mare, retrăgându-se de la conducerea Putnei⁵¹, fiind contrazisă de un număr considerabil de izvoare.

Rezultă din această analiză că cele două mănăstiri au fost unite sub conducerea aceluiași egumen o perioadă de mai bine de trei ani, perioadă cuprinsă înainte de 1467 și înainte de 1 aprilie 1470. Spuneam că această situație nu este inedită, în prima jumătate a secolului XV fiind un caz asemănător, între Bistrița și Neamț, unire care a rezistat de pe 7 decembrie 1407⁵² până cel puțin la data de 12 aprilie 1415⁵³. Motivul ambelor uniri a fost același: ridicarea noului așezământ monahal construit la nivelul cultural și spiritual la care era în ambele epoci mănăstiri Neamț⁵⁴. S-a

demonstrat pe baza Pomelnicului de la Bistrița că odată cu egumenul Neamțului a fost transferat și un grup de monahi la noua ctitorie domnească, acestora revenindu-le și sarcina de a lucra diverse obiecte de cult pentru înzestrarea Putnei⁵⁵.

*

Siluan al III-lea al Neamțului apare în patru documente de cancelarie din a doua jumătate a secolului XV. Primul dintre ele, care reprezintă și prima sa atestare documentară este cel la care deja am făcut referire, de la 1 aprilie 1470. Acum Ștefan cel Mare întărește Mănăstirii Neamț prisaca lui Chiprian, cu mănăstirea de la obârșia Vișnevățului, nouă sate și un număr de robi țigani⁵⁶. În aceeași zi, domnul

Moldovei oferă un alt privilegiu Neamțului "și egumenului nostru, popa chir Siluan"⁵⁷. Prisaca lui Chiprian este întărită din nou Mănăstirii Neamț pe 7 mai 1470, când stareț al acesteia era același Siluan⁵⁸, pe care-l regăsim și în Sfatul Domnesc trei săptămâni mai târziu, mai exact la 28 mai același an⁵⁹. Toate aceste privilegii, care se vor regăsi și în actele ulterioare, arată că Neamțul continuă să fie și în vremea lui Ștefan cel Mare, una dintre mănăstirile cele mai importante din Moldova, atât sub raportul stăpânilor, cât și din punct de vedere spiritual. Din această ultimă perspectivă lăcașul monahal de la Neamț putea concura cu Episcopia de Rădăuți sau cea de la Roman⁶⁰. Stabilind durata stăreției lui Siluan, trebuie avută în vedere data la care este consemnat prima dată predecesorul său. Cele patru documente care amintesc de Siluan al III-lea ca egumen la Neamț sunt toate din prima jumătate a anului 1471, fapt ce nu aduce o rezolvare a situației. Este adevărat, într-un interval de doisprezece ani, Mănăstirea Neamț nu mai primește nici un privilegiu din partea domniei, fapt ce pledează pentru continuitatea egumeniei lui Siluan. Următorul egumen al Neamțului, Pimen, apare prezent abia în actul de la 9 mai 1482⁶¹. Putem astfel presupune că egumenia lui Siluan al III-lea a durat până spre 1480, când a început a lui Pimen. Raportându-ne la evenimentele interne, dar mai ales externe, care au avut loc între 1470 și 1482, și care sunt în strânsă legătură cu istoria Mănăstirii Neamț, două dintre asemenea întâmplări atrag atenția. Primul este marele cutremur de

Fig. 2. Mănăstirea Putna

la 29 august 1472, care a făcut "impracticabilă" biserica mare a complexului monahal⁶². Cel de-al doilea eveniment major este înfrângerea de la Războieni, din 1476, când daunele provocate țării s-au întins și asupra Mănăstirii Neamț. Cu această ocazie, mănăstirea a fost incendiată⁶³. Egumenul Pimen este amintit spre deosebire de antecesorii săi, doar într-un singur document de cancelarie, cel de la 9 mai 1482⁶⁴. El este considerat de tradiție ca fiind al treilea conducător al obștii nemțene ce poartă acest nume, însă ținând cont de izvoarele istorice, este primul stareț cu acest nume⁶⁵. Acestuia i-a urmat Teoctist, viitorul mitropolit Teoctist al II-lea.

*

Teoctist al II-lea este atestat ca egumen al Neamțului prima dată la 1 noiembrie 1487⁶⁶. A doua și ultima oară Teoctist este menționat drept egumen al Neamțului în documentul din 17 martie 1500⁶⁷. Se pare că la puțin timp după această dată, el ocupă scaunul rămas vacant al Episcopiei de Roman⁶⁸, ca urmare a morții episcopului Vasilie⁶⁹, urmașul lui Tarasie⁷⁰. Ulterior, urmare a unei alte morți, de data aceasta a mitropolitului Gheorghe, survenită la 1 aprilie 1508, el devine mitropolit, păstorind biserica Moldovei până pe 15 ianuarie 1528⁷¹. Macarie, ucenicul acestui ierarh, face un frumos portret maestrului său spiritual. Chiar dacă cronică sa trebuie privită cu anumite rezerve, ea oferă informații prețioase în legătură cu viața și activitatea lui Teoctist al II-lea. Astfel aflăm că spre sfârșitul vieții a primit Schima Mare, luând numele de Teodor, dar și că a fost egumen al Neamțului "aproape 17 ani"⁷². Cronicarul nu greșește durată cât Teoctist a fost episcop al Romanului, și nici cât acesta a condus Mitropolia Moldovei. De aceea, informația privitoare la cei șaptesprezece ani de egumenie este cel mai probabil corectă.

Numai că Macarie nu precizează intervalul temporar privitor la fiecare funcție ocupată de Teoctist, deși fără îndoială că nu-i era străin. De aceea, încercăm să deducem acest fapt din succesiunea evenimentelor. Dacă perioada în care Teoctist al II-lea a fost episcop, respectiv mitropolit este cunoscută și din alte surse, problema începutului și sfârșitului egumeniei la Neamț încă nu a fost pe deplin lămurită, deși știm că aceasta coincide cu "aproape 17 ani". Astfel, Teoctist a devenit episcop după 17 martie 1500, dar înainte de 17 noiembrie 1502, când este amintit prima oară purtând această demnitate. Raportarea la prima numire a urmașului lui Teoctist ca egumen la Neamț nu îmbunătățește situația, pentru că aceasta se petrece abia la 30 septembrie 1503⁷³, noul egumen al obștii nemțene fiind Macarie, urmașul lui Teoctist nu doar în funcția de egumen la Neamț, ci și de episcop la Roman. În contextul în care, potrivit lui Macarie, Teoctist a fost episcop la Roman opt ani împliniți, și știind că episcopatul acestuia s-a finalizat în 1508, ca urmare a morții mitropolitului Gheorghe-David, petrecută în luna aprilie 1508⁷⁴, căruia Teoctist al II-lea i-a urmat în scaunul mitropolitan, putem conchide că Teoctist a fost ales episcop la Roman după 17 martie 1500, funcție îndeplinită până în aprilie 1508. În această situație, scăzând șaptesprezece din 1500 aflăm anul de început al egumeniei lui Teoctist la Neamț, respectiv 1483.

Teoctist al II-lea a fost înmormântat în pridvorul bisericii mari de la Neamț, fapt ce demonstrează strânsa legătură ce s-a păstrat între acest ierarh și mănăstirea sa de metanie. În vremea acestui egumen s-a zidit la Neamț biserica mare a mănăstirii, existentă și azi. Lucrările la ridicarea ei au fost finalizate pe 14 noiembrie 1497, așa cum aflăm din pisania așezată la intrarea în biserică⁷⁵.

*

Toate aceste informații, ce vizează mai mult aspecte de ordin cronologic, ar putea fără îndoială fi supuse unei noi analize, atunci

când noi surse, fie și indirecte, vor vedea lumina tiparului. Este posibil ca pe parcursul analizei făcută de mine, să fi omis anumite izvoare, însă consider că le-am valorificat util pe cele care mi-au stat la îndemână. Această listă a stareților mănăstirii Neamț din secolul XV, nu face decât să întregască un aspect mic, însă nu lipsit de importanță din istoria eclesiastică a românilor.

Note:

1. Prezentul text este la bază o comunicare prezentată în cadrul **Institutului de Istorie A. D. Xenopol din Iași**, pe data de 8 iulie 2010. Am realizat mici modificări față de textul inițial al comunicării impuse de valorificarea unor noi materiale istorice.
2. *Clerul monahal în Moldova primei jumătăți a secolului XV: egumeni și stareți*, Comunicare susținută în cadrul **Sesiunii de Comunicări Științifice a Studenților și Colocvile Școlii Doctorale** (ediția a IV-a), 16-17 aprilie 2010, Facultatea de Istorie, Universitatea "Al. I. Cuza" Iași, material publicat în *Elanul. Revistă de cultură editată de Asociația Culturală "Academia Rurală Elanul" și Școala "Mihai Ioan Botez" din Giurcani, comuna Găgești, Județul Vaslui*, nr. 99, mai, 2010, pp. 1, 4-7.
3. *Un egumen moldovean din prima jumătate a secolului XV: Siluan al II-lea de la Neamț*, Comunicare susținută în cadrul Sesiunii Științifice "Știință, Cultură, Civilizație", Universitatea din Oradea, 20-21 mai 2010.
4. *Documenta Romaniae Historica*, A, Moldova, vol. I (1384-1448), întocmit de Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Leon Șimanschi, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, (în continuare **DRH**), p. 413, nr. 289.
5. Înainte de această dată, ultima apariție în actele de cancelarie a lui Siluan al II-lea este în vremea lui Alexandru cel Bun, pe 23 decembrie 1430-vezi **DRH**, vol. I, pp. 148-149, nr. 100. Deși timp de optsprezece ani el nu mai apare în documentele cancelariei Moldovei, există în acest interval trei atestări ale acestui personaj: pe înscrisul de pe Epitaful din 1437-vezi Corina Nicolescu, *Broderiile din Moldova. I. Aere și epitafe. Fișe de catalog, în Mitropolia Moldovei și Sucevei* (în continuare **MMS**), anul XLIX, nr. 9-10, septembrie-octombrie, 1973, pp. 660-662, pe ultima filă a Tetraevangelului copiat pe pergament de Gavriil Uric-vezi Constantin Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, ediția a II-a, Editura Meridiane, București, 1969, p. 24, respectiv în Pomelnicul bistrițean-vezi Liviu Pilat, *Sihastul Sava, Ștefan al II-lea și întemeierea Mitropoliei de Roman*, în *Studii și Materiale de Istorie Medie* (în continuare **SMIM**), vol. XXIII, 2005, p. 24.
6. Ioan Ivan, Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, cu un cuvânt înainte de Înalț Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981, p. 283. Acești autori plasează egumenia lui Teoctist I la Neamț între 1448-1451/1452.
7. **DRH**, A, Moldova, vol. II (1449-1486), întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976, p. 21, nr. 19.
8. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediția a III-a, lucrare tipărită cu binecuvântarea IPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Iași, Editura Trinitas, 2008, p. 495.
9. Liviu Pilat, *Între Roma și Bizanț. Societate și putere în Moldova (secolele XIV-XVI)*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2008, p. 344.
10. Ioan Ivan, Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 283.
11. **DRH**, A, vol. II, pp. 176-178, nr. 123.
12. Primul egumen din Moldova care apare cu titlul de arhimandrit în actele de cancelarie este Eustatie sau Evstatie de la Bistrița, la 7 iunie 1455 (cf. **DRH**, A, vol. II, p. 66. nr. 47). Din această perspectivă N. Iorga avea dreptate, deși doar parțial, când spunea că "urmașii acestuia (ai lui Ștefan al II-lea, s.m.) avură mai multă grijă de biserica Sf. Nicolae din Poiană-Pobrata. Neamțul era aproape uitat" – vezi N. Iorga, *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și muncă pentru cultură*, Vălenii de Munte, Vitegrafica Societății "Neamul Românesc", 1912, p. 15. Consider că Iorga are dreptate, așa cum spuneam, doar parțial când afirmă acest lucru, pentru că deși Neamțul își pierde din importanță după moartea lui Ștefan al II-lea, principalele privilegii par să meargă

- spre Bistrița, și nu spre Pobrata. Acordarea titlului de arhimandrit egumenului de la Bistrița, înainte ca această titlatură să fie generalizată, îmi confirmă această idee.
13. Ioan Ivan, *Stareții ai mănăstirii Bistrița și ierarhi cu metania din această mănăstire*, în **MMS**, anul LX, nr. 10-12, octombrie-decembrie, 1984, p. 807.
14. *Ibidem*. Astfel se explică de ce egumenul Dometian al Bistriței și Neamțului (1407-1415), care deși nu a purtat acest titlu, apare în Pomelnicul de la Bistrița ca *arhimandrit*. Odată cu copierea pomelnicului bistrițean în vremea lui Ștefan cel Mare, nu s-a ținut cont de vechile realități, egumenilor de la cele mai importante mănăstiri din Moldova atribuindu-li-se această titlatură.
15. Astfel, la 7 iunie 1455, în actul emis în această zi de Petru voievod, singurii reprezentanți ai Bisericii din Sfatul domnesc sunt Teoctist și "Evstatie bistriceanul"- vezi **DRH**, A, vol. II, pp. 66-67, nr. 47. Prezența mai multor fețe bisericești în Sfatul Domnesc sau Divanul de Judecată dădea un plus de legitimitate actului juridic – cf. Viorel Ioniță, *Un mare ierarh din trecutul bisericii noastre: Teoctist I al Moldovei*, în **MMS**, anul LXXIII, nr. 6, noiembrie-decembrie, 1987, p. 63. Cu toate acestea, sunt cazuri când reprezentant al Bisericii era doar Mitropolitul – vezi **DRH**, A, vol. II, pp. 165-167, nr. 115, sau pur și simplu în Sfatul Domnesc nu exista o înaltă față bisericească – vezi **DRH**, A, vol. II, pp. 94-97, nr. 65. Această situație persistă până în a doua jumătate a anului 1464, septembrie, 12, când în Sfatul Domnesc își fac apariția și alți ierarhi ai bisericii moldovene: Tarasie, episcop al Romanului (data de mai sus fiind și prima sa mențiune documentară), egumenul de la Neamț, situat după cel de la Bistrița, și urmat de cel de la Moldovița și Pobrata.
16. **DRH**, A, vol. II, pp. 251-253, nr. 168.
17. *Ibidem*, pp. 239-241, nr. 162.
18. *Ibidem*, pp. 227-230, nr. 155.
19. Ioan Ivan, Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 283. De aceeași părere este și Gh. I. Moisescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, în *Istoria bisericii române. Manual pentru Institutelor teologice, vol. I, (-1632)*, tipărit cu binecuvântarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Iustinian, Patriarhul României, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1957, p. 273.
20. Emil Turdeanu, *Manuscrisele slave din timpul lui Ștefan cel Mare*, extras din *Cercetări literare*, V, București, Imprimeria Națională, 1943, p. 123.
21. *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p. 372.
22. Pentru conținutul însemnării de pe acest minei, vezi Emil Turdeanu, *op. cit.*, pp. 113-114, dar și *Repertoriul...*, p. 441.
23. Piatra de temelie a Putnei a fost pusă la 10 iulie 1466-vezi *Letopisețul Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă*, atribuit lui Grigore Ureche și compilat de Simion Dascălul, ediție de Ovidiu Pecican, Cluj-Napoca, Editura Grinta, f. a., p. 112; vezi și C. Cihodaru, *Mănăstirea Putna în cadrul evenimentelor istorice de la începutul domniei lui Ștefan cel Mare*, extras din *Analele Academiei Republicii Socialiste România*, 1966, seria a IV-a, volumul XVI, p. 602.
24. Liviu Pilat, *Între Roma și Bizanț*, p. 373. Deși autorul are dreptate când afirmă că "instalarea oficială (a lui Ioasaf ca egumen al noii necropole domnești, s. m.) nu putea avea loc decât după sfințirea Putnei"-*Ibidem*, totuși, Ioasaf apare atât înainte cât și după sfințirea mănăstirii în actele de cancelarie ca egumen al Putnei, afirmația potrivit căreia "Ioasaf era numit neoficial egumen al Putnei încă din 1467, în vreme ce în documentele de cancelarie el apare doar ca egumen de Neamț" fiind contrazisă chiar de actele oficiale. "Aparițiile" lui Ioasaf ca egumen la Neamț se rezumă de fapt la un singur document! Este vorba despre actul citat mai sus, de la 12 septembrie 1464. Totodată, se pare că Ioasaf părăsise Neamțul înainte de 1 aprilie 1470, când este atestat prima oară ca egumen de Neamț Siluan, deci cu două luni înainte de 28 mai, astfel restrângându-se intervalul temporar în care poate fi plasată investirea lui Ioasaf ca stareț al Putnei.
25. **DRH**, A, vol. II, pp. 247-249, nr. 166.
26. *Ibidem*, pp. 259-260, nr. 175.
27. *Ibidem*, pp. 272-274, nr. 184.
28. *Ibidem*, pp. 287-289, nr. 192.
29. *Ibidem*, pp. 310-311, nr. 205.
30. *Ibidem*, pp. 314-315, nr. 207.
31. *Ibidem*, pp. 315-317, nr. 208.
32. *Ibidem*, pp. 318-320, nr. 211.
33. *Ibidem*, pp. 324-327, nr. 214.
34. *Ibidem*, pp., 336-339, nr. 221.
35. *Ibidem*, p. 343, nr. 225.
36. Acest manuscris este un exemplar din *Leastvița lui Ioan Scărarul*, scrisă de monahul Vasile- cf. Nestor Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră. Secolele IV-XVI*, Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 1984, 252.
37. Sbornicul din 1474 a fost scris de ieromonahul Iacov – *Repertoriul...*, p. 390.
38. *Letopisețul de la Putna nr. II, în Cronicele slavo-române din secolele XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaintescu, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1959, p. 64. Toate aceste informații cronologice ne indică că egumenia lui Ioasaf la Putna nu a fost doar între 1468-1480, așa cum afirma Alexandru I. Gonța- vezi *Documente privind istoria României, A, Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625)*, *Indicele numelor de persoane*, întocmit de Alexandru I. Gonța, ediție îngrijită și cuvânt înainte de I. Caproșu, București, Editura Academiei Române, 1995, p. 311.
39. Informații despre acest personaj se găsesc la Ștefan Sorin Gorovei,
- Un cititor uitat la Putna și asocierea la atribuțiile puterii suverane**, în **SMIM**, 2003, pp. 241-250.
40. **DRH**, A, vol. II, pp. 314-315, nr. 207; vezi și *Câte-va documente moldovene*, editate de Orest Popescu, Cernăuți, 1895, p. 16, nr. VII.
41. *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008, pp. 58-59.
42. Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu (coord.), *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1988, p. 133.
43. **DRH**, A, vol. II, p. 310-311, nr. 205.
44. Referindu-se la faptele petrecute în 1486, cronicarul anonim consideră cel mai important eveniment de la începutul acestui an, numirea "egumenului Paisie cel Scurt la mănăstirea Putna"- vezi *Putna II*, p. 64. Cel mai probabil, acum a avut loc investirea oficială a lui Paisie în funcția de egumen, pentru că așa cum am arătat mai sus, există dovada că el fusese desemnat încă din 1476 ca urmaș al lui Ioasaf.
45. **DRH**, A, vol. III (1487-1504), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, pp. 13-15, nr. 9.
46. Dimitrie Dan, *Mănăstirea și comuna Putna*, București, Institutul de Arte Grafice "Carol Göbl", 1905, p. 116.
47. Cu toate acestea el nu apare niciodată în actele de cancelarie cu numele Iosif, contrar afirmației lui D. Dan- *Ibidem*.
48. *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. cit., p. 116.
49. Vezi *Letopisețul de la Putna nr. 1*, p. 50, *Letopisețul de la Putna nr. II*, p. 62.
50. *Ibidem*, p. 51, p. 64.
51. D. Dan, *op. cit.*, p. 116; Ioanichie Bălan, *Pateric românesc, ce cuprinde viața și cuvintele unor cuvioși părinți ce s-au nevoit în mănăstirile românești. Secolele XIV-XX*, tipărit cu binecuvântarea Prea Fericitului Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, Editura IBMBOR, 1980, p. 56. Autorul transmite multe informații cu caracter patristic, dovedind uneori o necunoaștere istorică a subiectului pe care-l tratează, privitoare nu doar la starețul Ioasaf, ci și la alte personaje ce intră în atenția demersului său.
52. **DRH**, A, vol. I, p. 30, nr. 21.
53. *Ibidem*, p. 59-60, nr. 41.
54. Ioan Ivan, *Stareții ai mănăstirii Bistrița și ierarhi cu metania din această mănăstire*, pp. 805-819.
55. Liviu Pilat, *Între Roma și Bizanț*, p. 371-375.
56. **DRH**, A, vol. II, pp. 241-243, nr. 163.
57. *Ibidem*, p. 244, nr. 164.

Epitaful din 1437, pe care apare înscris numele egumenului Siluan (al II-lea)

58. *Ibidem*, pp. 254-247, nr. 165.
59. *Ibidem*, pp. 247-249, nr. 166.
60. Alexandru I. Gonța, *Domeniile feudale și privilegiile mănăstirilor moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în Idem, *Studii de Istorie Medievală*, texte selectate și pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei, cu un cuvânt înainte de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 1998, p. 52.
61. DRH, A, vol. II, pp. 373-375, nr. 245.
62. Constantin N. Tomescu, *Scurtă povestire istorică despre Sfânta Mănăstire Neamțu și despre așezările monahale supuse ei (mănăstirea Secu și schiturile Vovidenia, Pocrov, Sihăstria, Sihla și Icoana)*, Editura și tiparul Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1942, p. 15.
63. Ioan Ivan, Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 283. Grigore Ureche descrie destul de sumar daunele provocate de turci: "Iară turcii s-au întorsu spre Suceava și au ars târgul. Și decii s-au întorsu înapoi prădându și arzându țara"- vezi *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. cit., p. 124. Se pare că mănăstirea a fost prădată și în 1467, pe vremea egumenului Ioasaf, în contextul luptelor dintre moldoveni și unguri – vezi Constantin N. Tomescu, *op. cit.*, p. 15.
64. În schimb, numele său apare pe un clopot din 1485, a cărui inscripție (aceasta nu figurează în *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, publicat în 1958) a fost publicată la noi de Nicolae Iorga. Conținutul acesteia este următorul: "Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sf. Duh, Io Ștefan Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan-Voievod, a făcut acest clopot mănăstirii Neamț, unde este hramul slăvitei Înălțări a Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Isus Hristos, supt egumenul popa Pimen, în anul 6093 (1485), luna lui septembrie, 1"- *Apud N. Iorga, Mănăstirea Neamțului...*, p. 16. Iorga afirmă că a preluat conținutul inscripției de la cercetătorul rus Iațimirschi, fără însă a o putea controla. În stilul specific marelui istoric, acesta emite ipoteze pe baza acestui text, privitoare la data "când s-a început ridicarea zidurilor, ba poate chiar data când pe din afară, din piatră, clădirea era acuma gata". Deși inscripția nu-i era străină lui Constantin N. Tomescu, pentru că vorbește despre ea – vezi *Scurtă povestire...*, p. 18, acest lucru nu-l împiedică să afirme că Teoctist III (!) "a fost stareț aici pe la 1483, 1496"- *Ibidem*, p. 20.
65. Între Pimen și Teoctist al II-lea, Ioan Ivan și Scarlat Porcescu plasează pe Ilarie I (1485-1486), neatestat în documente însă – vezi *Mănăstirea Neamț*, p. 283. Alții, consideră că acest Ilarie a fost egumen în 1495, lucru foarte puțin probabil, tocmai datorită neexistenței probelor, atât de necesare unui istoric. Deși autorii din ultima categorie afirmă că lista egumenilor întocmită de ei s-a bazat pe documente, acest fapt nu este demonstrat. Astfel, în 1496 aceștia îl plasează ca egumen pe Silvestru. Tot ei afirmă că Teoctist a fost la conducerea obștii nemțene între 1496-1497, afirmație ce intră în contradicție tocmai cu izvoarele de cancelarie – vezi Gh. I. Moisescu, Ștefan Lupșa, Alexandru Filipașcu, *op. cit.*, p. 273.
66. DRH, A, vol. III, pp. 30-32, nr. 18.
67. *Ibidem*, pp. 454456, nr. 254.
68. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 498.
69. Episcopul Vasilie apare ultima dată în viață la 31 august 1499- vezi DRH, vol. III, p. 418-419, nr. 235.
70. Melchisedec, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Romanu compusă după documente naționali-români și streine, edite și inedite*, vol. I, București, Tipografia Națională, 1874, p. 133.
71. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 495. N. Iorga îl consideră într-o primă fază a cercetării sale pe Teoctist al II-lea identic cu egumenul cu același nume de la Pobrata, prezent într-un act din 1471-vezi N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Vălenii de Munte, Tipografia "Neamul Românesc", 1908, p. 88. În aceeași lucrare autorul afirmă următoarele: "încă un Teoctist era egumen la Neamț în 1496. Și el era să fie mitropolit al Moldovei"-*Ibidem*, p. 88. După aceste serioase erori, marele istoric revine câteva pagini mai încolo asupra acestui subiect, afirmând: "al doilea Teoctist, fostul egumen de la Neamț-aproape șaptesprezece ani-și episcop de Roman, alți opt, a fost după moartea lui Gheorghie mult timp Mitropolitul lui Bogdan-Vodă și al lui Ștefan-cel-Tânăr, ba chiar al lui Petru Rareș"- *Ibidem*, p. 105. Aspectele legate de viața și activitatea egumenului Teoctist, devenit ulterior mitropolit, nu au fost prea clare pentru Iorga, în ciuda rectificărilor pe care le-a realizat constant. Astfel, în 1912, el scria despre Teoctist al III-lea (?), considerându-l egumen la Neamț între circa 1483-1510/1511- vezi N. Iorga, *Mănăstirea Neamțului...*, p. 23, deși în aceeași lucrare, cu doar șapte pagini înainte publicase însemnarea de pe clopotul din 1485.
72. *Cronica lui Macarie*, în *Cronicele slavo-române din secolele XV-XVI*, ed. cit., p. 95.
73. *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova, vol. I, 1398-1595*, întocmit de Virginia Isac, București, 1989, nr. 398.
74. Mircea Păcurariu, *Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei în secolul al XVI-lea*, în *MMS*, anul LI, nr. 3-4, martie-aprilie, 1975, p. 222.
75. Conținutul acesteia publicat de Melchisedec, în *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 monasterii și biserici antice din Moldova*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1885, pp. 1-2.

MANOLACHE COSTACHE EPUREANU – OMUL EPOCII SALE

- (3) -

Laurențiu CHIRIAC

Tot P. P. Carp i-a replicat, spunându-i că atunci când cei doi erau colegi în guvern, Epureanu a tăcut.⁶⁶

Odată cu înființarea **Partidului Național Liberal (PNL)** la 24 mai 1875, când toate formațiunile liberale și dizidenții conservatori, întruniți în casa maiorului Lakerman din București, au decis unificarea într-un singur partid, în urma organizării și moderării de către Epureanu a așa-zisei **coalitii de la Mazar Pașa**, Manolache Costache s-a înregimentat ca lider politic al PNL și la 4 iunie 1875 a fost ales chiar membru în **Comitetul Executiv**. În această postură, el combate la 27 iunie 1875 **Convenția comercială dintre România și Austro-Ungaria** în Parlament, optând pentru o politică protecționistă, deși până atunci pledase pentru liber-schimbism. Discursul său, deși recunoștea semnificația ca „act de autonomie” a acestei convenții comerciale și chiar ca simbol de independență a statului român față de puterea suzerană, evidențiază efectele negative pe care le produce acordarea de avantaje evreilor austrieci în detrimentul comerțului românesc. Cu această ocazie, Epureanu a expus pe larg problema evreilor din România și chiar a cerut elaborarea unui proiect de lege care să rezolve această chestiune. Însă, după rezultatul votului favorabil Convenției comerciale din 29 iunie 1875, el a renunțat la postul de deputat, trecând definitiv de partea liberalilor și apoi plecând la Epurenii, „ca să treiere grâul”.⁶⁷

După ce în vara lui 1875, proaspătul creat **Partid Liberal** a declanșat vaste campanii de contestare a Convenției comerciale româno-austro-ungare, la începutul anului următor acest partid lansa manifeste către cetățeni, pregătindu-se în vederea alegerilor pentru Senat din martie 1876, desfășurate în timpul tumultoaselor certuri

politice. În **județul Tutova**, la Colegiul I a ieșit învingător **senatorul** Manolache Costache, iar la Colegiul II a câștigat Iorgu Radu. Neavând puterea nici un politician de a conduce Partidul Liberal și nici de a se alege vreun președinte a lui, repartizarea funcțiilor a constituit o problemă, dar în cele din urmă mitropolitul primat Calinic Miclescu a fost ales la 14 aprilie 1876 ca președinte al **Senatului**, iar Epureanu ca **vicepreședinte**, ca și G. Vernescu. După demisia guvernului conservator Lascăr Catargiu din 30 martie 1876, Carol I s-a consultat cu fruntașii liberali în vederea formării unui nou guvern și, după mai multe tentative, este instalat guvernul gen. Ion Emanuel Florescu.⁶⁸

Titu Maiorescu a considerat că liberalii radicali ai lui I. C. Brătianu și C. A. Rosetti au urmărit să-l înlăture pe principele Carol I și după încetarea mișcării dinastice, numai că realizarea Alianței celor Trei Împărați și începutul crizei orientale au zădărnicit acest plan al liberalilor, fapt pentru care **coalitia de la Mazar Pașa I-a ales drept șef pe Epureanu**, ca o garanție a atitudinii schimbate față de dinastie și folosindu-se de apropierea lui Manolache față de Carol I pentru a putea intra la guvernare. Astfel, la 27 aprilie 1876 Epureanu a fost numit ca **premier al noului guvern liberal „al mazaristilor”**, deținând și funcțiile de **ministru al Comerțului și Industriei și de ministru al Lucrărilor Publice**. Din guvern mai făceau parte M. Kogălniceanu (ministru de Externe), Ion C. Brătianu (ministru Finanțelor), G. Vernescu (ministru de Interne), avocatul Mihai Ferechide (ministru de Justiție) și Gh. Chițu (ministru Instrucțiunii Publice), iar locul lui Epureanu de vicepreședinte al Senatului era luat de Ion Ghica. Programul noului guvern viza următoarele măsuri: aplicarea strictă a Constituției, reorganizarea

armatei, redresarea economiei și finanțelor țării, dezvoltarea și apărarea industriei și comerțului, grija sporită față de școală, justiție și Biserică, respectarea neutralității României și a tratatelor încheiate de aceasta. Deoarece guvernul nu avea majoritatea în Senat, Manolache Costache i-a cerut lui Carol I să-l dizolve, iar, după dizolvare, la alegerile din 3 mai 1876 au ieșit învingători liberalii, în frunte cu Ion Brătianu.⁶⁹

Pe plan extern, **guvernul Epureanu** a început în iunie 1876 o viguroasă campanie diplomatică, pentru a determina puterile garante să recunoască neutralitatea și inviolabilitatea teritoriului României, în condițiile în care exista pericolul unei noi invazii militare a țării, ca urmare a tratatelor dintre Rusia și Austro-Ungaria și datorită izbucnirii războiului Serbiei și Muntenegrului cu Turcia. De altfel, la 4 iunie 1876, cabinetul Epureanu a înaintat o notă diplomatică în care se afirma că „România nu face parte din Imperiul Otoman” și că, prin Tratatul de la Paris, „puterile europene nu au creat aici un stat puternic și complet independent”, în timp ce notele circulare ale ministrului de externe Mihail Kogălniceanu din 16 iunie și 20 iulie 1876 - adresate agenților diplomatici români - solicitau puterilor europene să recunoască independența țării înainte ca Rusia să înceapă războiul. În schimb, în problema răscumpărării creanțelor drumurilor românești de cale ferată, guvernul nu a adoptat o decizie coerentă.⁷⁰

Deși contribuise la căderea guvernului conservator a lui Lascăr Catargiu, fapt ce i-a determinat pe unii contemporani să-l compare cu personajul mitologic Saturn care-și devora copiii, Manolache Costache a dat dovadă de onoare și cavalierism, dezaproband gestul liberalilor din Camera Deputaților de punere sub acuzare a majorității miniștrilor fostului cabinet conservator. Atitudinea lui Epureanu în timpul discuțiilor pe această temă din Parlament, când Nicolae Fleva și alți 75 de deputați liberali au susținut judecarea foștilor miniștri conservatori, a fost una demnă, căci el a afirmat că își asumă responsabilitatea pentru perioada cât a fost ministru conservator al Justiției și că se va supune legilor dacă se vor găsi fapte care să-l incrimineze. La 19 iulie 1876, deputatul Câmpineanu a propus printr-un amendament ca judecarea foștilor miniștri să fie făcută de Înalta Curte de Justiție, căci funcționarea unei comisii a deputaților ar încălca principiul separării puterii judecătorești de cea legislativă. Alături de M. Kogălniceanu, Epureanu a pledat și el pentru acest amendament, deși în cele din urmă acesta a fost respins, fapt ce a provocat ruptura sa cu deputații și colegii liberali și, în consecință, demisia la 23 iulie 1876 a guvernului său, mai ales că refuzase decretul principelui Carol I de dizolvare a Parlamentului.⁷¹

În ceea ce privește problema **independenței de stat a României**, senatorul Manolache Costache Epureanu și-a nuanțat atitudinea. Astfel, în decembrie 1876, împreună cu Nicolae Blaremburg și Petre Grădișteanu, a criticat mișcarea de protest a Camerei față de Constituția turcă - în care România era considerată provincie otomană privilegiată, iar la dezbaterile din cadrul Consiliului de Coroană din 2 aprilie 1877 s-a declarat pentru neutralitatea țării în iminentul război ruso-turc. Alături de alți foști miniștri conservatori - chemați de Carol I la consultări pe această temă, Epureanu și-a exprimat acordul de principiu pentru trecerea trupelor rusești prin țară, dar fără cooperare militară, armata română urmând să se limiteze la rolul de protejare a populației față de eventualele excese ale armatei ruse. Deși pentru respingerea încheierii vreunei convenții militare româno-ruse s-au exprimat și P. P. Carp, D. A. Sturza, Vasile Boerescu și alții, totuși Senatul a aprobat-o cu 41 de voturi pentru și 10 voturi împotriva. De altfel, alegerile legislative au trebuit să fie devansate (9-13 aprilie 1877), din cauza precipitării evenimentelor politice, iar Epureanu a fost ales ca **senator al județului Tutova**. Și după semnarea la 17 aprilie 1877 a **Convenției militare româno-ruse**, Epureanu a atras atenția senatorilor asupra faptului că România nu a primit garanții din partea Rusiei că i se va recunoaște independența și i se va respecta neutralitatea, existând pericolul încălcării integrității sale teritoriale și a ocupării sudului Basarabiei. Cu toate acestea, după dezlănțuirea agresiunii turcești asupra României la 30 aprilie 1877, Manolache Costache - în calitate de **președinte al Senatului** - a trebuit să voteze pentru starea de război dintre România și Turcia, iar la 9 mai 1877 a votat **Proclamația de Independență a României**.⁷²

Între 1877-1879, Epureanu a avut numeroase intervenții în **Senat**, pledând pentru anularea restricțiilor religioase și solicitând acordarea drepturilor civile și politice ale evreilor din România, cerând astfel modificarea articolului 7 din Constituție și a legii electorale. Deși guvernul liberal la care era raliat acum dorea desființarea Colegiului I al marilor proprietari, Manolache Costache cerea menținerea acestuia.

De altfel, încă din 1878, el a început să se apropie, din nou, de conservatorii ieșeni, semnând alături de aceștia „**Petiția de la Iași**”, prin care se cerea reforma Constituției din 1866. Reales ca **senator al județului Tutova** în aprilie 1879, Epureanu era extrem de activ în cadrul **dezbaterilor parlamentare**, exprimându-și ideile asupra mai multor probleme importante ale țării: datoria publică și bonurile de tezaur ale României; reorganizarea Ministerului de Externe; găsirea unui loc pentru sediul Academiei Române; răscumpărarea căilor ferate române; elaborarea legii drumurilor; anularea clauzei penale din Codul Civil; modificarea art. 7 din Constituție și acordarea de drepturi civile și politice evreilor din țară; elaborarea unei legi a băuturilor spirtoase; rezilierea contractului cu antreprenorii monopolului Regiei Tutunului etc. Deși începea să fie măcinat de tuberculoză, Manolache Costache a continuat să fie activ în Senat și în anul 1880, când a avut importante intervenții parlamentare legate de reorganizarea armatei și de statutul porturilor franceze din Brăila, Galați, Sulina, Tulcea și Constanța, dar și de înființarea unei Fabrici de hârtie, iar ultimul discurs în Parlament l-a avut la 10 aprilie 1880.⁷³

Reapropierea lui Manolache Costache de conservatori a fost extrem de reușită, căci se bucura încă de suficientă autoritate în rândul lor, astfel că - la 3 februarie 1880 - el a devenit primul **președinte al Partidului Conservator** și autorul primului *Program politic* al acestuia, însă fără a apuca să-i dea partidului coeziunea organizatorică corespunzătoare, fiind destul de bolnav. Astfel, demarând în februarie 1880 procesul de unificare a grupărilor conservatoare și creând Partidul Conservator pe baza Clubului Conservator din București și pe baza grupării politice „Juna Dreaptă”, Epureanu a elaborat **Programul și Statutul** acestei formațiuni politice. Noul partid era condus de un **Comitet Permanent** (alcătuit dintr-un președinte, un vicepreședinte și 5 membri) și de **Adunarea Generală** (formată din 88 de membri fondatori și permanenți ai Clubului Central și din președinții comitetelor județene de partid). În bugetul partidului - care era proiectat de Comitetul Permanent și aprobat de Adunarea Generală - erau înscrise și cheltuielile de editare ale **ziarului „Timpul”** (fondat încă din martie 1876 și fiind oficiosul partidului și propagatorul ideilor sale politice). Partidul se baza pe susținerea marilor proprietari de pământ (marea moșierime), pe o parte din mica burghezie și pe unii intelectuali proeminenți.⁷⁴

Cu toate acestea, încă de la înființarea acestui partid, Epureanu a întâmpinat serioase dificultăți, cauzate de: ostilitatea față de el a lui Titu Maiorescu (care nu trecea pe la sediul partidului); reticența lui Lascăr Catargiu (retras la moșia sa de la Golășei); inconsecvența lui P. P. Carp, Grigore Sturza, Gh. Gr. Cantacuzino și V. Boerescu (care și-au retractat apoi decizia de a-l recunoaște pe Epureanu ca șef al partidului); criticile lui Theodor Rosetti. Așadar, supus presiunii „lupilor cei tineri care-i ucid pe cei bătrâni”, organismul firav a lui Epureanu a cedat în aprilie 1880, fiind atins de tuberculoză, fapt pentru care politicianul a fost nevoit să se retragă din viața publică și să se întoarcă la moșia sa de la Epureni.⁷⁵

După ce a încetat din viață la Schlangenbad (Germania), la 7 septembrie 1880, din ordinul telegrafic al primului ministru I. C. Brătianu, autoritățile i-au organizat lui Manolache Costache **funeralii naționale**. Astfel, el i-a transmis ministrului de interne A. Teriachiu următoarele: *„Domnule Ministru! Răposatului Manolaki Kostaki Epureanu, care de mai multe ori a fost Președinte al Camerei, Președinte al Constituantei, șef al Guvernului și, mai presus de toate, unul din cei dintâi care a deșteptat conștiința națională și a contribuit la constituirea statului român, a-i da toate onorurile cuvenite de la intrarea corpului în țară înseamnă a îndeplini doriința națiunii. Incumbă Domniei Tale, D-le Ministru, a lua toate dispozițiunile ca să se îplinească această sfântă datorie.”*⁷⁶ După ce trenul cu trupul neînsuflețit a lui Epureanu a intrat în țară pe la granița Ițcani, oficialitățile militare și civile - în frunte cu ministrul de interne, A. Teriachiu - au însoțit cortegiul funerar până la Bârlad, iar la Pașcani, Bacău și Tecuci a fost întâmpinat cu onoruri militare. La înmormântarea de la Bârlad au participat reprezentanți ai Casei Regale (col. Greceanu, adjutant domniei), Parlamentului (Petre Mavrogheni, Al. Zissu, V. Hiotu, Teodor Codrescu, Theodor Ioan, P. Teulescu etc.), Guvernului (A. Teriachiu), partidelor politice (Lascăr Catargiu și Theodor Rosetti), Armatei (gen. Zefcari) și ai autorităților centrale și locale, dar și mitropolitul Iosif al Moldovei. Toți cei care au susținut discursuri panegerice au evidențiat patriotismul lui Manolache Epureanu și enorma sa contribuție la crearea și modernizarea statului național român. De altfel, toți oamenii politici importanți și presa vremii au elogiat remarcabila personalitate a acestui reputat om politic al epocii sale - Manolache Costache Epureanu.⁷⁷

- continuare în numărul următor -

Rezistența religioasă din R.S.S.M. din perioada 1945-1962 (1)

Romeo CEMĂRTAN

Amplora persecuțiilor antireligioase înregistrate în R.S.S.M. indică faptul că regimul sovietic a întâmpinat din partea populației băștinașe o rezistență religioasă în masă și de durată. Această rezistență spirituală nu s-a manifestat printr-o formă violentă de confruntare. Cu excepția câtorva cazuri, comunitățile religioase din Basarabia sovietică au folosit metode pașnice în lupta lor pentru apărarea demnității naționale și religioase, ceea ce ar putea crea impresia de incapacitate a basarabenilor de a se opune sovietizării forțate. Această aparență și imagine a basarabeianului loial ideilor comunismului mondial a fost special creată de sistemul sovietic prin secretizarea și limitarea accesului la informațiile incomode autorităților sovietice din R.S.S.M. Oamenii de rând trăiau cu iluzia unei societăți libere, deschise, egale în drepturi și responsabilități, unde statul era garantul executării tuturor normelor constituționale. Însă, documentele secrete din arhivă ne descoperă o altă lume a socialismului în Basarabia, plină de interese meschine, abuzuri și intoleranță din partea reprezentanților puterii comuniste față de tot ce reprezenta cultura și spiritualitatea poporului autohton. În aceste pagini negre descoperim o mulțime de referințe la rezistența religioasă a basarabenilor față de politica ateistă din U.R.S.S.

Una dintre cele mai importante forme de rezistență religioasă a constituit-o participarea masivă a credincioșilor la slujbele divine din parohia satului sau din cel mai apropiat sfânt lăcaș. Fiind intimidați de conducerea locală sau raională, împovărați de o sumedenie de impozite în bani și în produse agricole, trecuți prin genocidul foametei organizate, credincioșii basarabeni nu au conștientizat să vină la biserică și să participe la slujbele divine, indiferent dacă acest sfânt lăcaș avea statut legal sau ilegal. Apreciind nivelul de religiozitate a populației după cinci ani de ocupație, în plină pregătire pentru al doilea val de deportare, autoritățile comuniste din Chișinău au constatat că „religiozitatea, atât în sate, cât și în orașe, este încă intensă. Aceasta se observă, în primul rând, prin frecventarea bisericilor de către enoriașii de toate vârstele. Am observat că aproape toată populația, cu mică excepție, mai ales în sate, frecventează bisericile și îndeplinește ritualurile religioase. S-a stabilit că, în comparație cu anul trecut, anul acesta, în timpul postului mare, bisericile au fost vizitate de mai mulți credincioși, mai ales de vârstă tânără. Sunt înregistrate multe cazuri de frecventare a bisericilor de către intelectualii locului, învățători, lucrători medicali, agronomi, mai ales la sate. De asemenea, bisericile sunt vizitate de către unii comsomoliști¹¹. Despre astfel de experiență ne-a relatat fosta comsomolistă, Tatiana Onuța, din Răduleenii Vechi, raionul Florești: „Fiind în clasa a IX-a, în 1952, ne-am sfătuit câțiva elevi din clasă să plecăm în alt sat ca să ne împărtășim în Postul Mare ca să nu ne știe nimeni. Totuși, ne-au aflat și a doua zi, la școală, au convocat adunarea comsomolistă cu elevii și învățătorii, și ne-au discutat, ne-au ocărât timp de câteva ore, apoi ne-au dat câte o muștrare aspră¹²”.

În afară de Sf. Liturghie, populația autohtonă participă activ la diferite slujbe religioase, printre care cununii, botezuri, înmormântări. Despre modul oficerii Tainei Cununii în perioada sovietică o familie de bătrâni intelectuali relatează: „Ne-am cununat mai târziu, socii, în deosebi, erau îngrijorați că nu suntem cununați, dar și se temeau să nu fim eliberați din funcție. Aveau 3 copii, toți învățători și noi nurorile, ginerele la fel eram profesori. Ne-am cununat în casa soțului meu, acasă la el, în raionul Rezina, dar lucram în raionul Criuleni. A fost invitat părintele acasă, noaptea târziu ca să nu vadă cineva¹³. Și în privința înmormântării creștinii găseau soluții de a le oficia conform tradiției ortodoxe. Aceiași sursă de istorie orală își amintește: „Ce mi s-a întipărit în memorie este faptul că atunci când a decedat bunelul meu, Marchinschii Dumitru și trebuia să fie dus la biserică, mai ales că el a cerut ca să fie înmormântat de părintele din Budești, preotul care servea pe credincioșii din Vadului Vodă, biserică era deja închisă și nu

funcționa. Însă în acea zi a fost deschisă pentru a face prohodul bunelului. Mai mult biserică nu a lucrat¹⁴”.

Autoritățile sovietice care monitorizau strict activitatea bisericească au înregistrat mai multe cazuri de sfințire a caselor și a fântânilor (la Bălți – 30 case, Ungheni – 8 case, 3 fântâni etc.)⁵. Deoarece era interzisă ridicarea crucilor și troițelor, acestea erau amplasate pe timp de noapte lângă drumuri și fântâni, iar ziua sub cerul liber, se făceau slujbe pentru aducerea ploii. Aceste măsuri erau văzute de autoritățile sovietice reticent, considerându-se că se efectuau în scopul de a întări sentimentele religioase ale populației⁶. Într-o notă anonimă, adresată organelor superioare de partid, se semnala că pe drumurile ce duc spre Chișinău se află instalate 57 de cruci⁷. Unii dintre credincioși, în special femeile, în loc să se adreseze medicilor, mergeau după ajutor la mănăstirile locale, pentru a se trata de diferite boli (erau preferate mănăstirile Japca, Chițcani, Căpriană, Hârjauca etc.)⁸. De asemenea, în rapoartele împuțecitului P. Romenschii găsim și referințe la activitatea misionară și de catehezare a Bisericii Ortodoxe. Din aceste referințe aflăm că, paralel cu botezarea noilor născuți, se înregistra botezarea și a copiilor mai în vârstă și chiar a tinerilor. În cazurile respective, copiii și tinerii botezați erau veniți în R.S.S.M. din alte republici ale Uniunii Sovietice⁹. În plan misionar erau înregistrate mai multe cazuri de convertire a evreilor la credința ortodoxă și un caz când un musulman, anume Iusupov Fatih Iusupovici, locuitorul satului Mândra, raionul Comrat, a trecut la ortodoxie¹⁰.

Paralel cu diferite manifestări ale religiozității populației, autoritățile sovietice observau și o creștere a activității misionare a clericilor și a călugărilor îndreptate, cum credeau ei, împotriva activității partidului comunist și a conducerii sovietice. Aceste activități constau în:

1. „Răspândirea în societate a unor zvonuri provocatoare, scrisori și foi volante care conțin idei nocive și contrarevoluționare despre sfârșitul lumii, sau apropierea unui război, cutremur de Paști sau în ziua de 1 Mai.
2. Încercări de a sabota procesul de colectivizare. Se răspândeau zvonuri că celor din colhoz li se va interzice să meargă la biserică.
3. În timpul celui de-al 4-lea împrumut pentru stat, clericii și mireni refuzau să dea bani sau împrumutau sume derizorii.
4. Clericii-obscurantști încercau să făurească diferite minuni. De exemplu: Biserica din Chiperceni – se afirma că în biserică închisă din satul Chiperceni s-a arătat Maica Domnului¹¹.

Aceste invinuiți, de fapt redau starea de spirit în rândul populației și atitudinea ei față de ocupația sovietică. Neputând câștiga simpatia poporului, autoritățile comuniste recunoșteau că „una din dificultăți reprezintă religiozitatea ce încă este răspândită pe larg în rândul populației autohtone, fiind cea mai dăunătoare moștenire a trecutului¹²”. Această atitudine explică politica de persecuții religioase folosită pe scară largă în R.S.S.M. Pentru a zădărnici activitatea misionară a Bisericii și a reduce participarea credincioșilor la slujbele divine, autoritățile de la Chișinău au interzis redeschiderea lăcașurilor sfinte inactive, care în urma războiului sau datorită statului au rămas fără paroh. Numărul bisericilor inactive în perioada anilor 1947-1949 era de aproximativ 400, la care în fiecare an se mai adăugau parohii ai căror preoți erau scoși abuziv din evidență. Pentru a obține drepturile garantate de constituția sovietică, enoriașii cel mai des se luptau cu abuzurile statului prin formă scrisă, plângeri și petiții. Această formă de luptă s-a transformat într-o adevărată rezistență spirituală a populației în fața propagandei sovietice ateiste.

În fiecare an structurile statale înregistrau zeci și sute de cereri în scopul reabilitării sfintelor lăcașe închise. Astfel, chiar în anul 1949 „au fost înregistrate 45 de cereri din partea credincioșilor

în privința redeschiderii bisericilor în diferite localități, dintre care: câte 4 din raioanele Rezina și Florești, 3 din Susleni, câte 2 din raioanele Cimișlia, Chișcăreni, Vertujeni, Strășeni, Criuleni, Fălești, Râșcani, câte una din Sângerei, Slobozia, Râșpopeni, Camenca, Baimaclia, Târnova, Cahul, Bender, Sculeni, Bălți, Comrat, Ciadâr-Lunga, Cărpineni, Cotovsk, Soroca, Grigoriopol, Râbnița, Ocnița, Căușeni, Edineț¹³. Toate aceste cereri au fost respinse din motivele că în toate cazurile parohiile de unde au venit solicitările pentru redeschiderea bisericilor se află în apropiere de biserici care funcționau. În viziunea autorităților sovietice, inițiatorii cererilor pentru redeschiderea bisericilor erau foștii dascăli, palamari, din pătura socială de culaci (chiaburi) și de asemenea, în mare parte, preoți și călugări, acele elemente care erau cointeresate personal în activitatea bisericilor cu scopul de a întări religiozitatea populației autohtone¹⁴. Însă, funcționarii statului, în rapoartele lor evitau special să precizeze că fiecare cerere era însoțită de zeci și sute de semnături ale enoriașilor care conștient își asumau toate pericolele legate de semnarea lor.

După moartea lui Stalin, în 1953, și aparenta liberalizare a sistemului totalitar din U.R.S.S., credincioșii basarabeni au intensificat lupta pentru redeschiderea sfintelor lăcașe din publică. Din unele localități, cererile se trimiteau la Chișinău de câteva ori pe an. Așa au procedat credincioșii satului Ustia al raionului Criuleni, care au cerut de mai multe ori să se redeschidă biserica satului, prima fiind trimisă în februarie 1949. În 1954 ei i-au trimis lui P. Romenschii 4 cereri, iar în 1955 încă 4 cereri, însă de fiecare dată au primit refuz pe motiv că la Dubăsari, care se află la 3 km, exista o biserică deschisă¹⁵. Și credincioșii satului Țânțăreni, raionul Telenești, au trimis 3 cereri pe parcursul anului 1955. Biserica lor a fost închisă în 1949, pentru că mai mult de un an lipsea preotul paroh¹⁶. Și în acest caz cererea a fost respinsă. Pe parcursul anului 1955, P. Romenschii a primit personal 151 de cereri pentru reactivarea bisericilor închise¹⁷, în 1956 - 322¹⁸, iar în 1957 - 288¹⁹. În anul următor, pentru a facilita munca Cosiliului Miniștrilor R.S.S.M., el sistematizează aceste cereri și face o listă compusă din 24 localități cele mai active, care au trimis cereri de mai multe ori²⁰. Invocând diferite motive nejustificate, autoritățile comuniste din Chișinău au respins, fără excepție, toate aceste cereri. Atitudinea negativă a conducerii republicane totuși nu a descurajat intenția credincioșilor de a lupta pentru drepturile lor până la capăt. Unii dintre ei s-au adresat direct Moscovei, conducerii patriarhale sau celei laice unionale. Astfel au procedat enoriașii satului Ploti, raionul Râbnița, care după ce au trimis mai multe cereri la Chișinău pentru redeschiderea bisericii din localitatea lor, una fiind semnată de 356 persoane. Chiar dacă au primit refuz, locuitorii satului au adresat

ultima cerere la 10 mai 1956 direct Patriarhiei Moscovei²¹. Și locuitorii satelor Coșcodeni, Flămânzeni, Dumbrovița din raionul Lazovsc au trimis în februarie 1960 către patriarhul Alexei I o scrisoare semnată de 460 de persoane, în care cer să fie redeschisă biserica din Flămânzeni²². La fel au procedat și enoriașii satelor Parcani, Caragaș și Tacmazeia, raionul Tiraspol, care nu au fost de acord cu închiderea bisericilor lor, și adunând semnături, în februarie 1960 au mers după dreptate la Moscova²³. Fiind permanent asaltate de zeci și sute de plângeri și petiții trimise anual din R.S.S.M., autoritățile centrale de la Moscova erau nevoite să cedeze, satisfăcând unele solicitări ale enoriașilor basarabeni pentru a promova imaginea unui stat democratic și loial intereselor propriului popor. Din aceste considerente, Cosiliul Miniștrilor al U.R.S.S., prin adjunctul președintelui Cosiliului, S. Belâșev, a „propus” ca P. Romenschii să repună la evidență biserica satului Codreni, raionul Otaci, care a fost închisă ilegal²⁴. Într-o altă adresare, S. Belâșev poruncește lui P. Romenschii să repună la evidență și biserica din Larga, raionul Lipcani²⁵. La data de 07.06.1956, P. Romenschii l-a informat pe G. Carpov, superiorul său, că a restabilit în registrul celor funcționabile biserica Sf. Nicolai din satul Codreni, raionul Otaci și biserica Sf. Treime din Larga, raionul Lipcani. Înainte de a le restabili, Romenschii a cercetat personal situația religioasă pe loc²⁶. Această relație de subordonare a Chișinăului față de Moscova demonstrează o dată în plus că politica antibisericească era dictată de Moscova, iar la Chișinău ordinele se executau.

În alte cazuri, datorita plângerilor și cererilor permanente din partea credincioșilor, au fost stopate transferurile lăcașurilor sfinte în gestiunea autorităților locale sau a gospodăriilor agricole de stat. În iunie 1956, fiind solicitat de către președintele comitetului executiv raional Râbnița, Alexeev, P. Romenschii era nevoit să răspundă că biserica închisă din satul Ploti, raionul Râbnița nu poate fi folosită de conducerea locală pentru că biserica, chiar dacă e închisă, a fost reparată. În anii 1946-1948 în adresa lui vin cereri repetate de redeschidere a bisericii. Toate acestea arată că între credincioșii satului respectiv există o puternică mișcare religioasă și cedarea bisericii statului poate provoca nemulțumiri și întărirea elementului religios între credincioși²⁷. Tot atunci, împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse a „refuzat momentan” să transmită biserica satului Carbalia, raionului Cahul, în gestiunea colhozului din aceeași localitate²⁸. Și în cazul bisericii din satul Milești, raionul Nisporeni, imobilul bisericesc luat abuziv de către lucrătorul miliției raionale împreună cu directorului școlii satului Milești, a fost retrocedat comunității parohiale²⁹.

- continuare în numărul următor -

BALUL – SAU VISUL DE O NOAPTE

O lume care dansează, trăind din plin farmecul și bucuria unei frumoase nopți de carnaval. Pe vremuri lumea știa a petrece

M. PROCA

De-a lungul anilor balul a făcut furori în Europa și în lume, indiferent de clasele sociale: bal la curte, bal câmpenesc, bal mascat, bal de sală sau bal republican. Încercăm să redăm măcar o părțică din atmosfera secolului al XIX-lea și a ceea ce a însemnat „Belle Epoque”.

Obiceiul balului modern a apărut la noi în secolul al XIX-lea, cu aproximație între 1806 și 1812, când Principatele Române au fost administrate de armata rusă și ai cărei ofițeri, cel puțin din punctul acesta de vedere adoptaseră moda Occidentală. (1)

Ulterior s-a consolidat cu prilejul ocupației rusești din 1828-1834 și a celei din timpul din timpul războiului Crimeii

(1853-1856). Prin Bârlad s-au succedat atunci armatele turcești, rusești și austriece “cu beneficiile implicite”. Institutul I. Vasiliu surprinde aceste momente în memoriile sale și redă documentar

atmosfera de atunci: “Nici n-a apucat să zică lumea cuvântul: Doamne bine că ne-ai scăpat de ruși și cuconu Gheorghe Tașcă vine la noi și spune părinților mei că vin nemții. [...] Ocupația rusească a fost bătaia cu *biciul*; ocupația nemțească; cum o numea poporul, a fost bătaia cu *scorpii*.”

Dacă ocupația austriacă pentru țărânie era o povară insuportabilă, pentru boierime această ocupație era un deliciu. Ofițerimea austriacă devenise pentru boierime, mai ales pentru cucoane, niște adevărați intimi ai familiei.

Splendoarea uniformelor, deprinderea jocului de cărți”, cochetăriile de dans și de salon, faptul că erau străini și se recomandau feciori de grafi și de conți, toate acestea lucruri deșerte înnebunise pe unele femei ale unor boieri, ce se credea cea mai nenorocită ființă pământeană, dacă nu s-ar fi găsit în adorația unui ofițer graf, sau ofițer conte. Casele boierimii se transformaseră în niște adevărate saloane de jocuri de cărți, în niște adevărate saloane de picnicuri, în niște adevărate restaurante de libațiuni, la care ofițerii austrieci erau primii invitați. Cucoanele, în conversațiile lor, credeau (că își fac n.ns.) o mare favoare, când ziceau: astăzi am avut la dejun pe graf ofițer X, astăzi la jocul de cărți pe conte ofițer Y, cutare sau cutare este în relație amoroasă cu ofițer baron Z, etc.” (2)

Dar dincolo de considerațiile critice și realitatea neplăcută a ocupației străine jocurile erotice sub forma *cochetăriile de salon și dansurile la recepții și baluri* combinate cu șarmul și frumusețea bărlădencelor au avut și efecte pe măsură. Doi ofițeri austrieci cantonați la Bârlad au demisionat din armată și s-au căsătorit aici: căpitanul de cavalerie Șolț și doctorul maior Șabner. Acesta din urmă s-a căsătorit cu una din fetele lui Alecu Tuduri. Din această căsătorie a rezultat Alexandru Șabner Tuduri personalitate marcantă în orașul din a doua jumătate a secolului- viitor doctor, deputat și senator. (3)

Obișnuința acestor baluri era atât de mare că se organizau asemenea evenimente – la mijlocul secolului al XIX-lea- și pentru copii ca modalitate de a învăța să danseze și a manierelor de societate: „...Aproape de sfârșitul carnavalului de iarnă, când copii familiilor de mai sus, împreună și cu mine, ajunseserăm să învățăm toate jocurile ce se jucau pe atunci într-un bal, d-I Fătu, văzând că copiii săi erau ascultători și aveau multă silință la carte, s-a hotărât să dea un bal, în care să nu joace decât copii, dintre care eu nu puteam să lipsesc, și după bal să urmeze o copioasă și aleasă gustare

Invitații la această petrecere erau familia Lăjescu, Coroiu și toți profesorii de la gimnaziu. Jocul, sub privegherea celor de mai sus, a început la ora 8 și a continuat până la ora 12. Fiecare joc se termina în aplauzele de *bravo* ale asistenței. După joc a urmat masa, la care au luat parte părinții, invitații și toți copiii.” (4)

Orice trecere a domnitorului ori a unei înalte oficialități prin oraș ducea inevitabil la primiri fastuoase, ospete, recepții și baluri. Același personaj ne oferă informații prețioase cum se desfășurau manifestări cu ocazia vizitelor temporare: ale domnitorului Mihalache Sturdza, Grigore Ghica, caimacanul Vogoride, domnitorul Al. I. Cuza și ulterior a regelui Carol I. (5)

Indiferent de modul de realizare și amploare, ele nu se constituiau în excepții și apanajul boierimii ci, erau elemente ale cotidianului pentru protipendada orașului din diferite timpuri. Forme de socializare, de relaționare cu alții diferiți, aflați pe trepte sociale sau cu alte niveluri de cultură și educație, moda de salon și a five-o'clock-urilor, balurile - și ceaiurile dansante de mai târziu - au stimulat considerabil comunicarea între reprezentanții aceleiași generații ori fiind o punte între acestea.

Despre costumele și fantezia vestimentară sau rigorile etichetei sau a manierelor în lumea aristocrată se cunosc multe lucruri cu ocazia balurilor. Importanța lor în viața socială a epocii a

fost reliefată și de însuși Principele Carol, care pe vremea când era adolescent a scris câteva rânduri ce compun o scurtă povestire și redă, atmosfera unui bal și tipul de concurență care se desfășura prin saloane.

Când prezentul ni se pare prea greu și apăsător, putem să evadăm în ireal și să visăm la o viață mai puțin agitată și stresantă a

vremurilor de aur când și petrecerile aveau un ritm al lor propriu cu reguli parcă imuabile. Balurile, cu vise de început de drum, carnete de bal (ce cuprindeau lista tuturor dansurilor pentru ca cochetetele de atunci să nu uite cui au promis diversele dansuri ale serii), povești de dragoste în ritmul muzicii anilor ce s-au dus. Nu poți să nu zâmbești, citind numele dansurilor, care erau atunci la modă: Valse, Quadrile, Polka, Lenciers, Mazurca, Pas quatre, Pas de patineurs și celebrul Cotillon compus din: Les Bouquets, Les Arcades, Les Maswues, Moulinet etc.

Îți poți închipui de asemeni emoțiile stârnite de aceste baluri, săile luminate feeric, uniformele sclipitoare de fireturi ale ofițerilor, fracrile și rochiile vaporose ale doamnelor, ce dădeau un deosebit aer festiv. Pe atunci se mai păstra încă obiceiul ca în asemenea ocazii, tinerele fete din boierime să poarte frumoasele noastre costume naționale.

Forfota inerentă pregătirilor măcina gândurile domnițelor tot anul dinaintea sezonului de baluri... Premergător intrării în societate a domnișoarelor, primul dans aducea, de regulă și primii fiori de dragoste... Dar la bal... tineretul dansa cu patimă, cu nesațiu, de la fetița care de abia a început să umble până la fetișcana care *mânca dans cu pâine*; de la băiețușul cu pantaloni scurți până la "donjuanul" care-și amaneta paltonul ca să-și închirieze "un costum de seară. Costumele erau motiv de competiție și principala preocupare a mondenilor ce nu puteau lipsi de la nici-un bal și care deveneau actori pentru o seară. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX a prins aristocrația în acorduri de Strauss, învățat în haine scumpe de la Paris și stropit cu parfumuri franțuzești. Era clar că Orientul pierdea teren în favoarea manierelor și finețurilor importate din Occident.

Pe vremuri lumea știa a petrece. Iar eleganța celor de altădată se mai păstrează doar în fotografiile de chipuri uitate, de oameni care au zâmbit și au râs ca și noi, ori mărturii așa cum este aceasta redată de un ziar de epocă:

BALUL SOCIETĂȚII DOAMNELOR ROMÂNE

„Sâmbăta trecută a avut loc la Palatul Administrativ balul anual dat de Societatea Doamnelor Române din orașul nostru și care are ca președintă pe M. S. Regina. Frumoasele saloane ale Prefecturii, luminate *a giorno* și aranjate cu mult gust, erau neîncăpătoare pentru mulțimea elegantă, care-și dăduse întâlnire la această petrecere reușită. Trebuie să recunoaștem cu plăcere că amabilele doamne, care formează comitetul societății, au dat și de astă dată proba că știu să asocieze cu mult talent utilul cu frumosul, și că au tactul, ca, atunci când ne obligă să contribuim la fapte de caritate, să ne dea în schimb momente de plăcere, care ne fac să iubim în viitor binefacerea.

Balul s-a deschis la ora 11 la sunetele armonioase ale muzicii

Regimentului 12 „Cantemir” și numeroasele perechi au început să alunece în vârtejul valsului amețitor. S-a dansat cu multă vioiciune și s-a petrecut admirabil până când Aurora, cu degetele de roză, începuse să deschidă porțile cerului. Surprizele de cotilion, confecționate cu mult gust de către însăși membrele societății – căci cele comandate nu sosiseră la timp, ca și anul trecut - au fost foarte reușite. Cotilionul a fost condus cu multă îndemânare de domniul Colonel Naumescu și Balli.

Din eleganta și distinsa asistență am remarcat pe doamnele Vasiliu-Cristescu, vicepreședintă a Societății, în verde, Dr. Davidoglu în negru, Elena Eamandi în gri, Portășescu în mauve, Fogtberg în gri, Colonel Tocineanu în negru, colonel Steriade în alb cu dantele, Aglae Juvara în chaudron, Colonel Naumescu în verde perlat, Maria E. Juvara în gri, Ana Drăgănescu în rose perlat, Gr. Vasiliu în vieux-rose cu dantele, Viola Balli în bleu cu dantele, Erna Gane în rose cu negru, Căpitan Gheorghiu în verde, căpitan Steriade în bleu, Pastia în bleu, Maior Harhas în orange, Benedetto di Luca în alb, Dr. Constantinescu în alb, Mironescu în negru, Stănescu în rose, Moscu în bleu, Roșianu în negru, Lascăr Davidoglu în negru, Barbu în rose, Vrioni în gri, Antonescu în bleu, Vorochievici în bleu etc.

Domnișoarele Florica Juvara în rose, Ghica (Vaslui) în alb, Steriade în alb, Romano în alb, Ghimuș în alb, Clement în alb, Vasiliu în alb, Loulache Cristescu în alb, Pogonat în rose, Atanasii în alb, Chiricuță în bleu, Antonescu în rose, Davidescu în negru etc.

Fracul și epoletul erau reprezentate prin domniul Teodor Emandi, E. Juvara, Gr. Vasiliu, Drăgănescu, Pastia, Simionescu, Paruș, Davidoglu, Vernescu, Petrescu-Dâmbovița, Moscu, Albu, Balli, căpitan Roșianu, Nica, Benedetto di Luca, Alexandrescu, Atanasii, Eremia, Arthur Anastasiu, Stoenescu, Gâță (Focșani), Miciora, Puiu Emandi (Focșani).

Colonel Tocineanu, Colonel Steriadi, Colonel Naumescu, Maior Harhaș Căpitanii Gane, Pleșoianu, Dărzetano, Panapol, Gheorghiu, Dr. Constantinescu, Locotenentii Cociu, Castano, Margaitopol, Băleanu, Cealâc, Iacovache, Popovici, Pană, Dobrescu, Nicolau etc. .” (6)

Balurile erau un eveniment monden atât pentru protipendadă cât și pentru locuitorii mahalalelor. Acestea se desfășurau atât în spații publice, cât și în cele particulare. Fiecare casă, cu pretenții aristocratice, își avea stabilită seara de primire pentru recepții, eventual baluri ori alte evenimente socializante, cel puțin, o dată pe săptămână. Toate acestea trebuiau să surprindă și participarea diferitelor notabilități locale. Uneori aceste evenimente nu aveau altă țintă decât una “frivolă” legată de “etalarea toaletelor”, dar altele au avut și caracter politic ori umanitar. (7)

Așa-numitele- “Baluri”, cu un pregnant caracter popular, aveau loc și în mahalale, depășind rolul de divertisment și fiind locuri de socializare. Reacțiile critice din epocă subliniază faptul că acestea încurajau în subsidiar potrivit mentalității epocii –*imoralitatea*. Dincolo de acest aspect, moda balului mascat făcea o tranziție subtilă spre înlăturarea barierelor sociale, făcând posibilă o înlăturare flexibilă a diferitelor tipuri de “caste” și tabuuri sociale. Interesantă, pe alocuri, este și modalitatea de publicitate incipientă, prin folosirea de afișe colorate, postate în diferite locuri vizibile din oraș.

Persoanele ce se simțeau încorsetate de diferitele tipuri de cutume aveau posibilitatea să își afirme în mod *incognito* personalitatea, chiar pentru un moment temporar în lungul drum al vieții, ori pentru o clipă cât viața unui fluture de noapte. (8)

Inițial, reticenți la noile tipuri de petrecere a timpului liber, locuitorii orașului încep să fie atrași de teatru, spectacole musicale, plimbări prin parcuri sau pe bulevarde, sport și frecventarea cluburilor. Dacă în cadrul elitei societății, elementul de modernitate se concretiza disproporționat, în funcție de educație și modalitatea de adaptare la o Românie ce mereu regăsește în istoria trecută, ori din păcate prezentul actual, *formele fără fond*. Mahalalele păstrau tradițiile în diferite forme de divertisment, de la horele de sărbători făcute cu participarea întregii comunități, la diferitele sărbători având conotație religioasă, sau eventual cele legate de viața familială. Grădinile, în special erau locurile în care bălădenii petreceau de Sfântul Gheorghe, Florii, Paști, Sfinții Constantin și

Elena, Sfânta Maria ori Sfântul Dumitru. (9)

În Bârladul din secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea se organizau numeroase asemenea recepții și baluri ce reunea tot ce era mai select în orașul de atunci completate cu retrageri cu torțe și luminație în centru. Balul recruților, al copiilor, carnavalurile cu măști sunt amintiri. Cântecul ce chema altădată la bal, acompaniat de aroma de cafea și prăjituri, ce era cântat de buzele doamnelor: “pregătește-ți pantofii, îmbracă-te frumos, că deja se anunță balul...” nu mai este astăzi decât o simplă amintire.

Note:

1. Adrian Majuru, *București. Povestea unei geografii umane*, București, Editura Institutul Cultural Român, 2007, p. 106. Din punctul de vedere al călătorilor occidentali orice petrecere chiar cu specific românesc, semăna cu un bal așa cum ne dăm seama din următoarea relatare a contelui Emanuel D' Antrigues ce trece prin Bârlad, la 7 iunie 1779, și ne prezintă o atmosferă oarecum fantezistă și bizară, rod al unei imaginații bogate și probabil al lipsei de informație: „În cinstea călătorilor, ocărnuirea găsise de cuviință să dea un bal, obligând vreo 20 de fete să vină să danseze forțat în cinstea oaspeților; mirându-se de tristețea dansatoarelor și mai ales de jalea uneia ce juca și plângea totodată, domniței i se spuse că biete fete erau supărate fiindcă în ziua aceea fiind o mare sărbătoare bisericească, un lăsat de sec (!), obiceiul era ca tineretul să petreacă, iar ele hotărâseră înainte de sosirea noastră, să facă între ele o mică petrecere, pentru care părinții, lor cheltuiseră și bani. Dar cum sosirăm noi, cârmuirea crezând că va face plăcere domniței să le vadă jucând, trimisese poruncă fetelor să vie toate acolo. Trei din ele, pentru că n-au venit îndată, au și fost întemnițate (!). Celelalte trebuiau să-și petreacă ziua jucând fără voie și fuseseră chiar amenințate că vor fi bătute și ele și părinții lor, dacă ar îndrăzni să se tânguască domniței. Cât despre fata care era cea mai măhnită din toate, cruzimea cârmuirii era revoltătoare. Mama ei murise cu o zi înainte, dar fiindcă era frumoasă, o sileau să joace cu ochii înlăcrămați și cu inima frântă // de durere.

Aflând despre toate acestea, domnița chemă pe ispravnic și, pretextând că e obosită și dorește să se odihnească, 1-a rugat să trimită fetele acasă. Acestea, bucurându-se foarte mult, s-au dus să petreacă în voie la mica serbare ce-o pregătiseră. Domnița le trimise fel de fel de băuturi răcoritoare și o masă bună. Când cheful fu în toi, mersem cu toții acolo. Cea care pierduse pe mama sa, se duse acasă la ea. Domnița îi trimise de mâncare și, știind că e săracă, îmi spuse să-i dau și o sută de țechini (!). În viața ei nu văzuse fata atâția bani, pe care, de altfel, nu i-am dat dânselor, ci tatălui ei pe ascuns, de teamă să nu-i fie luați. Petrecerea a ținut până la miezul nopții. Îți jur că mie, care nu pot suferi balurile și care găsesc că jocurile moldovenești seamănă cu ale urșilor (!), mi-a plăcut balul acela mai mult decât mi-au plăcut sau îmi vor place vreedată cele de la Operă. Era atâta veselie. Copilele acelea binecuvântau pe domnița și se uitau la ea ca la o zână... Li se părea așa de ciudat că rangul, demnitatea, puterea să poată fi în mâinile cuiva un mijloc de a face bine... Ea însăși se bucura, de plăcerea ce o făcea acestor sărmane, făcându-le să uite, pentru câteva ceasuri măcar, marea lor sărăcie. În sfârșit, după ce le-am dat la fiecare câte un mic dar, ne-am întors la gazdele noastre foarte mulțumiți de ziua pe care o petrecuserăm...”. *Călători străini despre țările Române*, vol. X, partea I, Editura Academiei Române, București, 2000, pg. 295-296.

2. I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. V, Huși, 1926, pg. 242-243.
3. *Ibidem*, p. 243.
4. *Ibidem*, p. 220.
5. *Ibidem*, pg. 244-245.
6. “Bârladul”, 5 februarie 1912
7. Luminița Moscalu, *Cotidian și mentalități în Piatra Neamț (1684-1914). Studiu de antropologie istorică*, Editura Timpul, Iași, 2009, pg. 165-166.
8. Adrian Majuru, *Bucureștii mahalalelor sau periferia ca mod de existență*, București, Editura Compania, 2003, pg. 165-166.
9. Luminița Moscalu, *op.cit*, p.167.

«Arhivele secrete, secretele arhivelor»

- urmare din pagina 1 -

Romeo CREȚU

Despre acesta din urmă pot să spun mai multe, fiindu-mi, și mă mândresc cu asta, prieten. Licențiat al Facultății de Filosofie, Corneliu Bichineț s-a distins ca publicist și scriitor, desfășurând în paralel și o bogată și neîntreruptă activitate politică. Angajamentul său în domeniul social și politic a fost, în ultimii ani, punctat cu demnități importante, între care cele de senator sau de președinte al Consiliului Județean se disting.

Profesorul Dan Ravaru îmi povestea că, în urmă cu vreo treizeci – patruzeci de ani, directoarea Arhivelor sovietice, o femeie general, fiind vorba de îndepărtata mișcare ce s-a petrecut în România și cu România în perioada 1919-1950, împărțite în câteva secțiuni cu denumiri mai mult decât incitante: „Pacea armată (1919-1939)”, „Preludii (1936-1939)”, „Jurnalul de temniță al ex-mareșalului Antonescu”, „1 iunie 1946: Stalin a ordonat iar pistolarii s-au formatat”. Documentele demonstrează mai întâi falsitatea păcii aparente de după Primul Război Mondial. Viitoarele tabere beligerante au început imediat să-și contureze pozițiile, serviciile secrete au început să lucreze din plin, după principiul „si vis pacem parabellum” (dacă vrei pace, pregătește-te de război) – tot de la profesorul Ravaru aflu toate acestea, în efortul (greoi și incomplet) de a mă pune la curent cu materialul „Arhivelor...”. Aflu, de asemenea, că cei mai activi în zona noastră păreau a fi englezii, cu o bogată rețea de informatori, în primul rând propriii specialiști în petrol, cei români fiind incluși într-o largă paletă, de la vârfuli ale aristocrației până la artiste de cabaret cu iz de telenovelă, la cei de mai sus adăugându-se evrei, armeni, turci, iranieni etc. Deosebit de interesantă rămâne atitudinea constantă a serviciilor secrete române care, indiferent de conducerile politice, au rămas în expectativă față de spionajul pe care îl cunoșteau foarte bine, dar asupra căruia nu acționau. Paranteză necesară: nici în ziua de astăzi serviciile nu scapă de lungile momente de „reverie”, care permit unuia sau altuia dintre „incomozii importanți” să plece din țară, dar asta e o altă poveste, pe care ne-o vor spune, poate, peste alți 50 de ani, alți istorici... Am închis paranteza. La vremea respectivă, s-a ajuns deseori la situații hilare: agenți capturați emiteau prin stații radio din sediul central al Jandarmeriei, unde, chipurile, erau arestați. Și aceasta în plin regim Antonescu. „Arhivele...” punctează cu amănunțime atitudinea șovăielnică a României în perioada interbelică, reacțiile întârziate sau, din contra, pripite față de evenimentele externe. Am stricat relațiile foarte bune cu Italia, luând o poziție prea tranșantă în problema Abisinie, fără vreun ecou important, iar în problema poloneză

am fost imprezvizibili. Astfel, am favorizat salvarea aurului polonez, supărându-i pe germani, și i-am internat în lagăre pe demnitarii refugiați la noi, supărându-i pe englezi și francezi. În acest context, cu atât mai valabile apar spusese lui Antonescu: „Noi plătim azi – greu și aspru – greșelile trecutului”, care servesc drept motto al primului volum. Dar, mai important decât politica externă, rămânea urmărirea stării de spirit a populației, grupările și regrupările adversarilor politici, cărora, în funcție de gradul de agresivitate, le permitea să-și continue existența în diverse moduri. În acest sens, lui Maniu, cel mai serios reprezentant al democrației, i se permitea aproape orice, dar era mereu spionat prin cel care-l credea om de încredere, evreul Schorr (Soreanu). Cea mai dură poziție era adoptată față de legionari și de comuniști, bănuindu-se și unele legături între aceștia. De altfel, se presupune că asasinarea lui Iorga s-a datorat infiltrărilor comuniste în mișcarea legionară. În privința așa-zisului partid comunist, este semnificativă o listă a membrilor regionalelor Galați, capturați de organele de ordine. Numele sunt grăitoare – Weissman, Zalum, Ianchel, Haim, Wasserman, Ianchel, Finchel etc. – iar comentariile, inutile. Jurnalul de front al generalului (apoi mareșalului) Ion Antonescu este un exemplu de exprimare concisă a unui foarte bogat material faptic, asemenea celebrilor comentarii „De bella galica” ale lui C.I. Caesar. Din mulțimea de însemnări, mă opresc asupra uneia: „Trecem podul peste Nistru. Oprim în satul Coșnița. Dl General Antonescu se întreține cu populația din sat. Toți vorbesc foarte bine românește, susținând că nu știu rusește”. În 1992, în timpul războiului din Transnistria, Coșnița, alături de Cocieri, era cel mai important avanpost românesc. Cartea surprinde demnitatea manifestată de Mareșal în toate întâlnirile cu Hitler, care a impus respect din partea acestuia. Extraordinare sunt și paginile confesiunii-raport al lui Eugen Cristescu, un desăvârșit maestru în domeniul informațiilor, care ar fi slujit însă cu același profesionalism orice regim politic. De urmărit și tragedia detenției conducătorilor statului, după un proces comandat de la Moscova – peste ani se va întâmpla la fel și cu Ceaușescu, aici însă comenzile fiind multiple – execuția crudă și ridicolă. În cazul lui Vasiliu,uciderea s-a făcut de mai multe ori, datorită defecțiunilor armelor, așa cum s-a întâmplat în Rusia, la 1825, când colonelului decembrist Parter i s-a rupt funia la spânzurațoare. El a rostit atunci o frază celebră: „Nenorocită țară, nu are nici măcar o funie bună pentru condamnați”. Ultima dorință a lui Antonescu, să fie împușcat de militari, nu a fost îndeplinită; l-au asasinat numai canalii: de la unii au rămas doar inițialele, de la alții, nume ca Wagner, Agopian, Abramovici, Palamarciuc, Ostrovski, Halil, Hailil Cadi, Leiba Sami etc., urmașii lor condamnându-l din nou la moarte pe Mareșal, la ani buni de la execuție. Iată doar câteva repere ale acestei cărți în două volume. Am avut în față ediția anastatică a „Arhivelor secrete...”, oferită spre lectură (studiu, mai degrabă!) de Corneliu Bichineț. O carte grea, la propriu și la figurat, pe care o recomand oamenilor asemenea.

Actorul Dan Puric în mijlocul elevilor de la Liceul “Mihail Kogălniceanu” din Vaslui

N. IONESCU

În ziua de 19 noiembrie 2010, renumitul actor Dan Puric, o conștiință a identității naționale românești, a participat la Sesiunea anuală a Muzeului Județean Ștefan cel Mare și la inaugurarea expoziției *Mișcarea anticomunistă din Județul Vaslui în anii 1946-1959*. În prealabil, a fost în mijlocul elevilor de la Liceul Mihail Kogălniceanu unde a ținut o conferință cu tema „Istorie și demnitate”. A venit însoțit de scriitorul Marcel Petrișor, autorul unor cărți renumite despre regimul concentraționar românesc, Gh. Jijie secretarul Federației Române a Foștilor Deținuți Politici – Luptători Anticomuniști, de părintele Moise, autorul cărții „Valeriu Gafencu - Sfântul închisorilor” și de Constantin Iulian, fost deținut politic. A fost o atmosferă regală, plină de fior patriotic, relevându-se permanentele moral - creștine ale neamului românesc, într-o lume, agitată, stresantă, anapoda, în care sunt pervertite valorile perene. Inițiativa noastră se înscrie în manifestările prilejuite de împlinirea a 120 de ani de la înființarea Liceului „Mihail Kogălniceanu” – instituție de reper în peisajul învățământului vasluian și, nu numai. Omul de cultură, Dan Puric, a subliniat faptul că unii oameni au suferit foarte mult pentru propriile lor idealuri, fiind persecutați și condamnați la detenție în regimul comunist, nerespectându-se demnitatea umană și dreptul la opinie. Unele idei se regăsesc și în Conferințele susținute la Ateneul Român, în 2009, sau în cărțile sale, *Cine suntem și Omul frumos*.

Cunoscutul actor a evidențiat că supraviețuirea neamului românesc aparține tragicului și dăinuirea lui este un miracol, românii fiind „în calea răutăților”. Agățându-se doar de cer și de Marea Neagră, fără prieteni din jur, românul a trecut prin hăul istoric cu sufletul zdrobit. În fața acestui suflet răvășit de astăzi și a martirilor neamului s-a oprit și le-a adus un omagiu celor care s-au jertfit pe altarul patriei. A subliniat importanța tineretului în promovarea valorilor naționale, ortodoxe, în apărarea identității noastre, relevând faptul că astăzi acesta este în *criză de ideal* și că dragostea de patrie trebuie să fie permanentă. Dacă tinerii pașoptiști au contribuit la realizarea unirii de la 1959 și la obținerea independenței, cei care au luptat în primul război mondial au făcut Marea Unire, iar tinerii din timpul celui de-al doilea război mondial s-au opus comunizării țării, celor de azi le revine sarcina păstrării și apărării identității naționale.

Desigur, întâlnirea cu elevii liceului nostru a fost o reușită, ei ascultând cu interes, intervențiile lui Dan Puric și a celorlalți invitați, aceștia fiind pentru copii, adevărate repere morale și modele de urmat.

Carte de interes

Constantin Bărbulescu, Vlad Popovici, *Modernizarea lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Contribuții*,

Editura Accent, Cluj-Napoca, 2005, 170 pp.

Monica PÂNTEA

Cartea pe care doresc a o vă face cunoscută astăzi poartă titlul: *Modernizarea lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Contribuții*. A apărut la editura Accent din Cluj-Napoca în 2005 fiind scrisă de Constantin Bărbulescu și Vlad Popovici. Cei doi autori au structurat cartea în șase capitole și mai multe subcapitole pentru a evidenția foarte bine mesajul transmis cititorului. Celui dintâi i-au revenit primele cinci, în vreme ce următorului, numai capitolul al VI-lea.

Capitolul întâi al lucrării pune în evidență „Discursul medical despre lumea rurală”, care s-a dezvoltat începând cu ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea. Este o parte introductivă care arată calea pe care o urmează autorii în demersul lor și motivele pentru care a fost nevoie în România de învățământ, de serviciu militar, de o legislație sanitară sau de organizarea serviciului sanitar rural.

Întrucât consider că vocile autorilor sunt mult mai grăitoare decât ceea ce vă pot comunica eu, acolo unde este nevoie, am să-i las pe ei să vă povestească despre modernizarea lumii rurale și condițiile în care a fost nevoie de aceasta. Pentru început voi spune că discursul medical despre lumea rurală de la sfârșitul secolului al XIX-lea constituie o mare surpriză pentru cercetătorul neavizat, așa cum însumi am fost, deoarece prezintă o imagine negativă a țărânimii dusă aproape la extrem. Am să las autorul să vă vorbească despre țăranul român care este pus pe treapta cea mai de jos a umanității. El spune, în acest dintâi capitol, că, „degenerarea lui fizică (a țăranului) s-a datorat rețelilor condiții igienice în care a trăit. Mizeria crudă a dus la boală iar boala l-a degenerat: cauzalitate direct și de nimeni contestată”. Aruncarea țăranului „în plină animalitate” este justificată de următoarea descriere **a unui medic primar din județul Fălciu**: „acestei împregiurări (conștiință de trai neigienice și analfabetism masiv) se datorește multe din neajunsurile fizice, intelectuale și morale ale țăranului, aproape ca animal. Conducându-se numai de instinctul de conservare a individului și a speciei, caută a se asigura de hrană, fie ea oricum ar fi, și apoi de procreare; considerând ca o pagubă șederea lui la școală, care-i privează de micile lui servicii și ca o abatere de la obișnuita lui menire; iar faptele rele mai apoi ca întâmplări neevitabile ale fatalismului (ceasul cel rău). Ținut prin aceasta, departe de lume, este o ființă rară. Lipsit de ideea unui trai mai bun, a frumosului și utilului, puține trebuințe își creează: de aceia puțin muncește și, după obiceiul nomadului, când îi trebuie mai mult, își atribuie lucrul altuia în scopul conservării sale. Ideea de familie nu pare a-l preocupa, și iată de ce concubinajele și copiii naturali se înmulțesc”. Această situație în care se găsea țăranul român la sfârșitul secolului al XIX-lea încearcă autorul mai întâi să o explice, apoi să arate intervenția statului pentru îndreptarea ei.

În cele trei subcapitole ale capitolului I, autorul vorbește despre „Igienă corporală și igiena vestimentației” țăranului român, despre „Igienă locuinței și a gospodăriei” și despre „Alimentația și alcoolismul”. Pentru a le caracteriza pe scurt și fără a intra prea mult în detalii, întrucât de la sine se înțelege că situația era jalnică, voi lăsa câteva citate să vă aducă la cunoștință starea în care se afla țăranul român la sfârșitul secolului al XIX-lea: „Baie caldă generală nu fac, nici femeile nici bărbații și aceștia, nici pe cap nu se spală decât excepțional și unii dintre ei”.

„Se înțelege lesne în ce stare e pielea țăranului. Un strat gros de murdărie stă totdeauna pe dânsa, și acei care au avut ocazia să stea între dânsii, cunosc mirosul caracteristic pe care-l exală din cauza pielii și a hainelor murdare. Paraziții sunt oaspeți obișnuiți ai rufelor și capului lui, și săteanul e atât de obișnuit cu dânsii, încât socotește ca un moment foarte sentimental între doi tineri, când dânsul pune capul în poala dânselor ca să-i caute și să-i omoare paraziții din cap. Și aceasta se face în public. De altfel, la țară toată lumea își caută în cap: părinții copiilor, copiii părinților, iar bătrânii așează singuri la o parte, vânzând prin haine și prin căciulă”.

Într-un cuvânt țăranul român „pute” și de parcă acest lucru nu ar fi de ajuns, autorul arată că țăranul trăiește într-un bordei cu o cameră unde locuiesc toți membrii familiei. El nu are „retiradă; astfel că țăranul oriunde găsește un loc mai retras își depune excrementele. Acest obicei ar fi urmat de multe boale rele, dacă n-ar fi multe animale omnivore, ca pisici, câini, porci, păsări, etc, ce are săteanul în oborul lui și care curăță îndată locul de asemenea necurătenie, precum și ploile și vânturile care ridică în mare parte aceste murdării”.

Problema alcoolismului încheie acest prim capitol al cărții. Cel de al II-lea capitol al lucrării intitulat „Modernizarea lumii rurale românești. Dimensiunea igienică și sanitară. Învățământul primar” pune în evidență trei aspecte importante: canalele prin care au pătruns în lumea rurală noțiunile de igienă; cine și cum a contribuit la asumarea obiceiurilor igienice și la însușirea unui univers corporal modern; măsura în care presiunea modernizatoare a statului a dat rezultate.

În ceea ce privește căile prin care noțiunile de igienă au ajuns în lumea satului autorul arată că acestea au fost: învățământul elementar; legislația sanitară; serviciul militar și sistemul social rural.

Cel dintâi, a ajuns printre săteni datorită celor două legi din 1864, respectiv 1879. Prima, intitulată „Legea asupra instrucțiunii a Principatelor Unite” a introdus învățământul primar obligatoriu și gratuit pentru copii cu vârste cuprinse între 8 și 12 ani și a dispus construirea în fiecare comună a unei școli care să aibă învățător, însă nu a rezolvat nici problema alfabetizării și nici problema igienei așa cum își propusese autoritățile. Chiar dacă între disciplinele obligatorii figura și „noțiunea de igienă” lumea satului românesc a rămas în continuare o lume „murdară”. Timp de peste trei decenii nivelul alfabetizării avea să nu depășească 50% din numărul populației rurale. Acest procent avea să fie depășit abia prin legea din 1893 a lui Take Ionescu când apare „învățământul complementar” format din „cursurile de repetiție”, dar dispărea igiena.

În același capitol autorul mai evidențiază cum a evoluat legislația școlară elementară (prin modificarea sau introducerea de noi legi), care era durată învățământului elementar în școlile primare (5ani), care erau programele învățământului rural și ce conțineau ele, ce manuale foloseau învățătorii pentru a-și educa și culturaliza elevii (pe cele de citire în care se găseau informații și despre științele naturale, drept administrative, igienă, medicină populară sau agricultură) și care era situația învățământului elementar în a doua jumătate a sec XIX și începutul sec XX. În ceea ce privește cel din urmă aspect autorul arată că învățământul românesc s-a confruntat la cumpăna dintre cele două secole cu nefrecventarea școlii de către copiii cu vârstă școlară. Acest lucru a dus implicit la un indice infim al alfabetizării. Factorii care au contribuit la această stare de lucruri au fost: lipsa unui număr suficient de localuri de școală, o lipsă acută de cadre didactice, ostilitatea populației rurale de a-și îndeplini și de a-și trimite copii la școală și, ca, factor agravant, cumplita sărăcie a țăranilor.

Cea de-a doua cale prin care satul românesc s-a modernizat și prin care noțiunile de igienă au pătruns în interiorul său a fost „Legislația sanitară”. Despre aceasta autorul vorbește în cel de-al treilea capitol al cărții pe care-l începe precizând anul votării primei legi sanitare (1874) și pe cei ai modificării acesteia.

Măsura în care a putut legislația sanitară sau regulamentele sanitare să influențeze procesul de igienizare și medicalizare a lumii rurale și rezultatele acestui proces sunt bine evidențiate în această parte. Se pare că meritul principal al legilor sanitare a fost instituirea unui sistem coerent de autorități sanitare, de la Consiliul Medical Superior până la medicul de plasă, care au avut obligația de a „studia” starea sanitară a populației, „de a preveni” și „combate” principalele boli epidemice.

În legea sanitară din 1893, spune autorul, se poate observa cum în zonele rurale atribuții sanitare importante aveau primarul comunei, medical de plasă și medicul primar de județ. Ca exemplu voi arăta că

primarul, în calitate de reprezentant al administrației locale, a avut o mulțime de atribuții „de la executarea raporturilor de interes general, la redactarea raporturilor periodice asupra sănătății populației și a vitelor, și a tabelor de statistic medicală.

În completarea legii sanitare, care nu a reușit să acopere realitatea în întregime, au fost regulamentele sanitare pentru prevenirea bolilor infecțioase (1891), pentru vaccinare și revaccinare (1874), pentru serviciul sanitar de județe, pentru alinierea satelor (1894) și pentru construirea locuințelor țărănești (1888). Acestea din urmă, regulamentele, i-au făcut pe oamenii satului să ia contact, bineînțeles prin povățuirea dată de medic, cu regulile elementare de igienă asupra alimentației copiilor, asupra măsurilor de observat la înțărarea copiilor, asupra curățeniei lor, a curților și a stradelor.

Ceea ce este mai important constă în faptul că între medic și populația rurală a rămas totuși o „prăpastie” mare întrucât „de abia plecat acesta (medicul) ferestrele se închid la loc, cizmele, cojacele vechi, chiar animalele reiau locul obișnuit în camera unde zace bolnavul care are nevoie de aer curat”.

Statul a luat diverse măsuri și a interzis prin lege construcția de bordeie și înlocuirea acestora cu casele din cărmidă însă acest lucru a fost imposibil de realizat. De altfel, nici regulamentul prin care țăranul era obligat să declare dacă avea vreo boală nu a avut sorț de izbândă întrucât acesta aproape că nu s-a aplicat. La un an de la apariția lui a fost creat regulamentul de vaccinare și revaccinare, dar și acesta s-a aplicat foarte greu pentru că exista la populația rurală o frică instinctivă față de vaccinare. Acesta se datora desigur și faptului că autoritățile locale se impuneau prea puțin în aplicarea legislației sanitare.

În concluzie, analizând legislația sanitară, și, în paralel, modul cum se pune în practică, spune autorul – căruia îi și dau dreptate -, nu putem să nu ne gândim la teoria formelor fără fond a lui Titu Maiorescu.

Cel de-al patrulea capitol al cărții se referă la „serviciul militar” și modul în care acesta a influențat lumea rurală. Foarte pe scurt voi arăta că este vorba în

această parte de încorporarea oamenilor de la sate în armată unde ei trebuiau să se conformeze principiilor moderne. În unitățile militare ei erau alfabetizați, familiarizați cu igiena, într-un cuvânt instruiți. Spre deosebire de momentul în care țăranii plecau în armată, când erau „inculți, fără cunoștințe de carte și cu inteligența adormită”, când se întorceau acasă aceștia erau „deștepți, cu cunoștințe de carte suficientă sau aproape suficiente treptei sociale pe care o ocupă”. Astfel, obiceiurile dobândite în timpul stagiului militar erau: însușirea igienei corporale, a igienei vestimentației și a igienei la nivelul standardelor modern.

Cel de al cincilea capitol al acestei cărți, ultimul scris de Constantin Bărbulescu, pune în evidență, pe de o parte, organizarea serviciului sanitar rural a cărui început este plasat la 1862 când doctorul Carol Davila a numit primii 17 medici de plasă în Muntenia, iar, pe de altă parte, componentele serviciului sanitar rural care a contribuit la igienizarea lumii rurale. Referindu-se la cel din urmă aspect, autorul a pus în antiteză medicul și țăranul, a descris activitatea medicului de plasă și a agentului sanitar și, totodată, rolul lor în igienizarea lumii rurale. Antiteza dintre medic și țăran a apărut din cauza faptului că între primul și cel de-al doilea a fost o barieră culturală, aproape de netrecut. Dacă primul îl considera pe țăran ca o ființă inferioară, sălbatică și mizerabilă, cel din urmă nu apela la serviciile medicului și fugea de spitale. Acest lucru se întâmpla, pe de o parte, și datorită faptului că medicul „produs al culturii și civilizației moderne, bine instruit, un fel de elită a elitei” era dezamăgit de „aruncarea” lui într-o lume total opusă celei cu care se obișnuise în anii de studiu. Pe de altă parte era normal ca țăranul „om tradițional și incult” să poată înțelege rolul pe care-l putea juca igienizarea în viața lui și a familiei sale.

În ceea ce privește medicul de plasă, acesta avea rolul de a practica medicina preventivă în rândul populației. Promotor al igienei în lumea rurală, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor, acesta cu greu și-a dus serviciile la bun sfârșit întrucât lumea rurală,

„o lume sălbatică și înapoiată” nu se putea obișnui cu cerințele acestuia. Mai mult decât atât, condițiile precare de muncă ale medicului de plasă, numărul mare de sate pe care trebuia să-l frecventeze într-o plasă (parte a unui județ), necooperarea dintre medic și autorități, făceau ca activitatea acestuia să nu fie simțită în unele cătune sau sate, ea reducându-se, în câteva cuvinte, la o activitate birocratică de redactare a proceselor verbale în condica inspecțiilor sanitare de la serviciul fiecărei primării.

După 1881 au fost înființate spitalele rurale ce acționau pe lângă mănăstiri în buna tradiție a bolnițelor mănăstirești.

Capitolul al VI-lea, intitulat foarte sugestiv „Autopsia unei imagini: Lenea țăranului român. Între stereotip etnic și social”, al cărui autor este Vlad Popovici, este ultima parte a cărții care face referire la discursul medical despre lumea rurală. Aici este evidențiată lenea care, ca piedică în calea modernizării igienice, a reclamat soluții pe care medicii nu au ezitat le propună prin discursul normativ. Deoarece soluțiile s-au referit în mare parte la acțiuni administrative, legislative și politice, ele au fost imposibil de aplicat în cazul în care cei a căror obiectiv îl făceau, ar fi fost din start prin natura lor, viciați.

Pentru a conchide cele subliniate mai sus se cuvine să fac anumite remarci. Cartea de față este o lucrare de interes care contribuie la alcătuirea unei priviri de ansamblu asupra societății românești rurale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cei doi autori au dorit și reușit să aducă anumite contribuții în ceea ce privește modul în care a fost modernizată lumea rurală din România. Cu toate că lucrării îi lipsește o bibliografie pe care am vrea s-o întâlnim cu toții la finele ei, valoarea sa este destul de mare având în vedere că la notele de la subsolul paginilor nu rareori s-a făcut trimitere la documente de arhivă. De asemenea, trebuie reținut faptul că lucrarea ne înștiințează asupra unor evenimente demne de a fi reținute. Spre exemplu, din punct de vedere igienic și sanitar, lumea rurală românească și-a început procesul de modernizare la 1859, sau poate mai degrabă la 1862, când doctorul Carol Davila a reușit unificarea deplină a serviciilor sanitare din cele două Principate. Într-adevăr, modernizarea lumii rurale a început în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar cred că numai din punct de vedere legislativ, întrucât măsurile luate nu au reușit să schimbe cu nimic țăranul român până după primul război mondial. Continuând să trăiască fără să-și însușească norme de igienă, țăranul român era precum omul medieval descris de Jaque Le Goff, poate cu puțină credință și frică de Dumnezeu, dar sălbatic. În aceeași măsură, satul alcătuit din câteva colibe foarte împrăștiate mă trimite din nou cu gândul la aceeași lume medievală ce trăia în afara cetății. Închei aici intervenția mea spunând că procesul de modernizare al lumii rurale la cumpăna dintre cele două secole s-a vrut a fi un proces de aculturație internă prin care elita a încercat omogenizarea societății după modelul urban.

**Contul Asociației Culturale
“ACADEMIA RURALĂ ELANUL”**

2511.1-6065.1/ROL deschis la B.C.R. Bârlad

e-mail: revistaelanul@gmail.com

<https://sites.google.com/site/elanulvs/>

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: Marin Rotaru

Redactor-șef adjunct: Cristian Onel

Redactori corespondenți:

Vlad Codrea, Univ. “Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

Laurențiu Chiriac, Vaslui

Dan Ravaru, Vaslui

Ion N. Oprea, Iași

Simion Bogdănescu, Bârlad

Serghei Coloșenco, Bârlad

Mircea Coloșenco, București

Laurențiu Ursachi, Bârlad

Teodor Hardon, Rânzești

Florin Varvara, Sărățeni

Sorin Langu, Galați

Ciprian Toderășcu, Găgești

Tehnoredactare: Bogdan Artene

Tipar: SC Irimpex SRL Bârlad

ISSN: 1583-3593

**Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru
Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui**

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

MARCU-MARIAN PETCU, *Mănăstiri și schituri ortodoxe din Moldova, astăzi dispărute (sec. XIV-XIX)*,

Editura Bibliotecii Naționale a României, București, 2010, 476 p., 9 hărți, ISBN 978-973-8366-13-8

Adrian BUTNARU

Lucrarea, care beneficiază de un *Cuvânt înainte* semnat de Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, și o prefață de pr. dr. Ioan Moldoveanu, conf. la Facultatea de Teologie București, a fost scrisă de către un reprezentant al vieții monahale actuale românești, numit de către prefațator ca fiind „nevoitor la Marea Lavră a Putnei”. Volumul de față se înscrie pe linia unor preocupări asemănătoare, Marcu-Marian Petcu făcând parte din colectivul de redacție al *Atlasului istoric al mănăstirilor și schiturilor ortodoxe din România: sec. XI-XXI* (2010).

Cartea este structurată în trei capitole, intitulat *Stadiul cercetărilor* (p. 11-16), *Argument și metodologie* (p. 17-20), *Mănăstiri și schituri din Moldova secolelor XIV – XIX, astăzi dispărute* (p. 23-337), acesta din urmă fiind, de altfel, cel mai consistent.

Așa cum este precizat încă din *Prefață*, ineditul lucrării constă din abordarea unei teme netratate până acum pentru regiunea Moldovei, respectiv „identificarea și poziționarea cât mai corectă a cât mai multor vetre monahale dispărute astăzi și schițarea a câte unui mic istoric al acestora, care să fie bază a cercetărilor viitoare” (p. 17) și o „imagine a evoluției monahismului românesc” (p. 338).

Încă din primul capitol, autorul face o trecere în revistă a principalelor momente care au caracterizat cercetarea acestei domenii al Bisericii medievale și moderne românești, insistând asupra autorilor și lucrărilor care, după cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin reprezentanți ca episcopul Melchisedec Ștefănescu, Nicolae Iorga, Constantin Bilciurescu, George Ioan Lahovari, Nicolae Stoicescu, s-au ocupat de inventarierea lăcașurilor de cult, cărțile rezultate reprezentând instrumente care, la peste câteva zeci de ani de la publicarea lor, rămân peste timp importante surse de documentare în realizarea monografiilor unor localități sau lăcașuri de cult.

În continuare, Marcu-Marian Petcu menționează izvoarele utilizate, problemele întâmpinate în procesul de localizare și datare a lăcașurilor de cult și face o serie de precizări metodologice, după care preîntâmpină pe larg inventarul propriu-zis al mănăstirilor și schiturilor care au existat pe teritoriul Moldovei în secolele XIV-XIX și care astăzi sunt dispărute, organizându-le în ordine alfabetică, pentru o mai ușoară identificare de către cititori.

Cu toate că lucrarea tratează problematica „mănăstirilor și schiturilor dispărute”, totuși în text sunt incluse și

mănăstiri care ființează și în prezent, printre care Solca (p. 287), Sf. Sava (p. 277) și Sf. Spiridon (p. 278) din Iași ș.a., deși ele există acum ca biserici care fac faimă arhitecturii religioase românești. Poate că ar fi fost mai utilă structurarea lăcașurilor pe două direcții: prezentarea aceluia care au dispărut, inclusiv fizic, din peisajul monastic românesc și indicarea mănăstirilor și schiturilor care au fost transformate în biserici de mir, dar care există și în prezent.

Faptul că autorul a trebuit să organizeze un material foarte bogat a creat și premisele apariției unor inadvertențe de localizare a unor schituri și mănăstiri, care ar trebui îndreptate. De exemplu, când vorbește de „mănăstirea de la Cărligați”,

ținutul Fălciu, din secolul al XVIII –lea, Marcu-Marian Petcu, deși identifică corect corespondența acestui nume vechi cu cel aflat în prezent în uz, Pădureni, la câțiva kilometri de orașul Huși, totuși plasează această mănăstire și localitate în „comuna Oșești, județul Vaslui”, situată în apropierea orașului Negrești (p. 84), fiind probabil indus în eroare de faptul că și în acea zonă există o localitate cu numele Pădureni.

În finalul prezentării, în urma analizei bogatului material, autorul formulează o serie de concluzii. Una dintre ele este că, în trecutul medieval al Moldovei a existat un număr însemnat de mănăstiri și schituri care au ființat și dispărut, cea mai mare parte a lor fiind ctitorii răzășești sau boierești, pentru că cele domnești au beneficiat de înzestrări și întăririi succesive, ceea ce le-a permis să dăinuiască (p. 338). Dispariția poate fi pusă și în legătură cu faptul că multe dintre lăcașuri erau situate pe moșii care s-au fărâmițat prin moșteniri succesive, situație în care „viața unei mănăstiri, în asemenea condiții economico-sociale, nu putea fi prea lungă” (p. 340). De asemenea, pe fondul unor evenimente neprielnice de la începutul secolului al XVIII –lea, viața monahală a decăzut, însă „a găsit o soluție foarte pragmatică pentru revigorarea monahismului autohton: crearea a cât mai multe mănăstiri și schituri mici” (p. 342). În secolul al XIX-lea, răpirea de către ruși, la 1812, a ținutului moldovenesc dintre Prut și Nistru a condus la închiderea a numeroase așezăminte monahale din acest teritoriu, iar în dreapta Prutului, „reforme promovate de Al. I. Cuza, prin care au fost secularizate averile mănăstirești, declanșarea <<luptei pentru canonicitate>> au determinat un adevărat colaps al vieții monahale” (p. 344).

Pe lângă aspectele prezentate mai sus, importanța lucrării transpare și din faptul că, în

Anexe, autorul pune în circulație științifică un număr de 85 de documente inedite (p. 359-431), provenind din fondurile Direcției Arhivelor Naționale Istorice Centrale, toate aducând noi date pentru cunoașterea unor biserici și mănăstiri din Moldova, a ctitorilor și a boierimii moldovene, al căror conținut a fost deja valorificat în lucrare. Valoarea acestor documente constă în aceea că, fiind emise între cea de-a doua parte de secolul al XVII-lea și prima parte a secolului al XIX-lea, surprinde o perioadă netratată de principalele colecții de documente moldovenești, precum *Documente cu privire la Istoria României (DIR)* și *Documenta Romaniae Historica (DRH)*, ceea ce le face utile cercetătorilor care studiază perioada menționată.

Cartea beneficiază de o bibliografie generoasă, alături de o serie de tabele (p. 432-461) și hărți, care ușurează consultarea și în interiorul cărora sunt cuprinse date despre localizare, ctitorii, momentele înființării și dispariției mănăstirilor și schiturilor. De o foarte mare importanță în înțelegerea vieții monahale din perioada tratată în lucrare este și prezența, la finalul acestora, a unor grafice care fac mai ușoară înțelegerea dimensiunii fenomenului ctitoricesc în Moldova medievală, raportat la numărul lăcașurilor dispărute, situația fiind analizată în perioade distincte bine stabilite. Urmărind aceste grafice, observăm că secolul al XVIII-lea a fost veacul celor mai multe ctitorii din istoria Moldovei, „din cauza unor factori politico-economici ce au influențat vizibil societatea civilă spre acest progres” (p. 17), iar secolul al XIX-lea cel al dispariției sau transformării în biserici de mir a celei mai mari părți a lăcașurilor monahale.

Din aceste considerente, dincolo de neajunsurile semnalate sau legate de lipsa unui indice de nume de persoane, unele mici greșeli de tehnoredactare și lipsa unei bibliografii mai recente, lucrarea constituie un important instrument de lucru pentru cercetătorii aplecați, în viitor, spre cunoașterea și studiul istoriei Bisericii din perioadele medievală și modernă românești.

*Redacția vă urează
sănătate, fericire, belșug
și împlinirea
tuturor dorințelor!
La Mulți Ani!*